

Vilniaus universitetas
Teisės fakultetas
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra

Neakivaizdinio skyriaus 4 kurso 4 metų studijų grupės
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
specializacijos studentė
Ieva Kližentytė

Magistro darbas

Preliminarus kreipimasis kaip netiesioginis privačių subjektų
interesų gynimo būdas

Darbo vadovas
Asist. Deividas Kriauciūnas
Darbo recenzentė
Doc. dr. Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė

Vilnius
2007

Santrumpos

EB	Europos Bendrija (pavadinimas, vartojamas po Maastrichto sutarties įsigaliojimo vietoj termino „Europos ekonominė bendrija“)
EB Sutartis	Europos Bendrijos steigimo sutartis
ETT	Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (dar kitaip šiame darbe vadinamas Teisingumo Teismu arba Teismu)
ECB	Europos centrinis bankas
ES	Europos Sąjunga
LR ABTĮ	Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas
LR CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
PIT	Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismas

TURINYS

IŽANGA	4
I SKYRIUS. PRELIMINARIŲ NUTARIMŲ PROCEDŪRA	8
1.1. Nuostatos, reglamentuojančios prašymo ETT dėl preliminaraus nutarimo pateikimo tvarką.....	8
1.2. Teismai, galintys ir privalantys kreiptis į ETT, iškilus EB teisės klausimui	9
1.3. Išlygos iš EB Sutarties 234 str. 3 d. numatytos paskutinės instancijos teismų pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo – <i>Acte clair</i> ir <i>Acte éclairé</i> doktrinos	11
1.4. ETT kompetencija pagal EB Sutarties 234 str.	12
II SKYRIUS. PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ INTERESŲ GYNYBA EB SUTARTIES 234 STR. PAGALBA	15
2.1. Preliminaraus nutarimo priėmimo procesas ir bylos šalių vaidmuo šio proceso metu	17
2.2. Privačių subjektų interesų gynība preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo pagalba, kai juos pažeidžia nacionalinės institucijos	20
2.3. Preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo ir pažeidimų procedūros santykis	26
2.4. Preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo teisinis poveikis privačių subjektų interesų apsaugos kontekste	29
2.5. Privačių subjektų interesų gynība preliminaraus nutarimo dėl EB teisės galiojimo pagalba, kai juos pažeidžia EB institucijos	34
III SKYRIUS. NACIONALINIŲ TEISMŲ DISKRECIJOS PATEIKTI PRAŠYMĄ ETT DĖL PRELIMINARAUS NUTARIMO PRIĖMIMO PROBLEMA PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ INTERESŲ GYNIMO ATŽVILGIU	45
3.1. Nepagrįstas nacionalinio teismo sprendimas pateikti prašymą ETT dėl preliminaraus nutarimo priėmimo	46
3.2. Nepagrįstas nacionalinio teismo atsisakymas pateikti prašymą ETT dėl preliminaraus nutarimo priėmimo	48
IŠVADOS	62

SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	68
Teisės aktai	68
Teisminė praktika	69
Specialioji literatūra	71

IŽANGA

Europos Bendrijų įkūrimas bei raida buvo ir iki pat šių dienų yra siejamas pirmiausia su ekonominiais tikslais, siekiant sukurti bendrąją rinką. Tačiau, pastebėtina, jog praėjus penkiasdešimt metų, kai įkurta ši organizacija, jos tikslai ir funkcijos prasiplėtė¹. Bėgant metams EB interesų objektu neišvengiamai tapo ir žmogaus teisės. Tai atsispindi ne tik ES teisės aktuose, bet ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, kur svarbią vietą užima privačių subjektų teisių apsauga.

Kiekviena teisinė valstybė, ne išimtis ir ES narės, pripažįsta fundamentalų principą – „kur yra teisė – ten turi egzistuoti tam tikra tos teisės gynimo priemonė“ (*ubi ius – ibi remedium*)², priešingu atveju, materialinių teisių ir pareigų praktinė reikšmė tiems, kurių interesai paliečiami, būtų labai maža. Taigi, jei *acquis communautaire* (t.y. EB normų ir principų visuma) suteikia tam tikras teises atitinkamiems subjektams, tai tuo pačiu kyla pareiga užtikrinti veiksmingą šių teisių apsaugą, nes teisės yra beprasmės, kol nėra jų gynybos mechanizmo. Atitinkamai, tai galima padaryti nustatius efektyvią teisių gynybos priemonių sistemą, kas ir atsispindi EB Sutartyje, įtvirtinančioje tam tikras teismines gynimo priemones, kuriomis gali pasinaudoti privatus subjektas gindamas savo teises ir interesus, kylančius iš *acquis communautaire*.

ES lygmenyje egzistuojančios teisminės gynimo priemonės gali būti tiek tiesioginės (t.y. kada privatus subjektas, kurio interesai buvo pažeisti, paduoda skundą tiesiogiai ETT arba Europos Bendrijų Pirmosios Instancijos Teismui, tiek netiesioginės (t.y. kuomet skundas paduodamas vienos iš valstybių narių nacionaliniame teisme, o pastarasis paprašo ETT pagalbos savo nagrinėjamoje byloje, kuri yra susijusi su EB teise).

Šiame darbe bus smulkiau nagrinėjami taip vadinami privačių subjektų netiesioginiai ieškiniai, t.y. preliminarinių nutarimų procedūra (EB sutarties 234 str.), kurių pagalba asmenys gali ginti savo teises, garantuojamas ES teisės. Šio darbo tema yra aktuali, o kartu ir originali dėl to, kad mokslinių darbų ir kitokios literatūros šia tematika nėra itin gausu. Pastebėtina, jog preliminararaus nutarimo institutas įvairiuose šaltiniuose dažniausiai nagrinėjamas kaip nacionalinių teismų ir ETT bendradarbiavimo priemonė, kuria siekiama užtikrinti vieningą EB teisės taikymą valstybėse narėse. Deja, analizuoti preliminarinių nutarimų procedūrą privačių

¹ Katuoka S. Bendrieji Teisės Derinimo su ES Teise Klausimai. Europos Sąjunga ir Žmogaus Teisės. Jurisprudencija, 2003, t. 44(36), p. 7.

² Reich N. Judicial Protection in the EU. Jurisprudencija. 2004, t. 58(50), p. 79.

subjektų teisių apsaugos prizmėje nėra įprasta, o derėtų, kadangi ETT praktika akivaizdžiai paliudija, jog prašymas dėl preliminaraus nutarimo priėmimo gali būti ne ką prastesnė nei kitos ES lygmenyje egzistuojančios priemonės užtikrinant asmens teises, kylančias iš EB teisės. Todėl, šiame darbe bus siekiama parodyti, kokias galimybes ES piliečiams suteikia EB Sutarties 234 straipsnis, kartu juos skatinant labiau išnaudoti šią EB teisės lygmenyje garantuojamą teisių gynybos priemonę. Pareiškėjai byloje turėtų įvertinti ir suprasti kokią naudą gali suteikti nacionalinio teismo, kuriame sprendžiama jų byla, glaudus bendradarbiavimas su ETT. Didėjantis prašymų dėl preliminarių nutarimų pateikimo skaičius paliudija, jog ši procedūra yra reikalinga ir naudinga. Pats EB Teisingumo Teismo pirmininkas V. Skouris pabrėžė, kad preliminaraus nutarimo mechanizmas sudaro vieną kertinių teisinės apsaugos sistemos akmenų³.

Kaip veiksmingai bus užtikrinta asmens teisių apsauga preliminaraus nutarimo pagalba labai daug priklauso nuo valstybių narių teismų valios. Todėl šiuo darbu bus stengiamasi paskatinti nacionalinius teismus labiau naudotis ES teisės atvertomis naujovėmis, o būtent preliminarių nutarimų procedūra, kadangi tai gali atnešti naudos ne tik valstybių narių piliečiams, bet ir pačioms nacionalinėms teisminėms institucijoms, palengvinant EB teisės taikymą nacionaliniame lygmenyje. Kompetentinga ETT išvada (preliminarius nutarimas) gali padėti valstybių narių teismams išvengti klaidingo gana specifinių EB teisės sąvokų interpretavimo, o kartais – ir neteisėto bei dėl to negaliojančio EB teisės akto taikymo. Keldami klausimus dėl EB teisės akto aiškinimo ar galiojimo nacionaliniai teismai ne tik įgauna reikiamą patirtį EB teisės taikymo srityje, bet ir prisideda prie tolesnio jos plėtojimo bei ETT vykdomos ES institucijų priimamų aktų teisėtumo kontrolės.

Atsižvelgiant į tai, jog visi valstybių narių teismai turi puikias galimybes naudotis preliminaraus nutarimo mechanizmu, būtina, kad kuo daugiau teisininkų susipažintų su šios procedūros turiniu ir šiuo atveju viena iš esminių jos funkcijų, t.y. asmens teisių apsauga. Dėl šios priežasties, šiame darbe stengiamasi kaip galima detaliau išanalizuoti preliminarių nutarimų procedūrą privačių subjektų interesų užtikrinimo kontekste. Tai ir yra pagrindinis šio magistro darbo tyrimo objektas.

Siekiant aukščiau minėtojo tikslo šiam magistro darbui keliami atitinkami uždaviniai. Pirma, norint geriau atkleisti preliminarių nutarimų procedūros esmę, būtina pateikti pagrindinius

³ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 8.

šio instituto sampratos aspektus ir smulkiau išanalizuoti kaip jie galėtų būti susiję su asmens teisių apsauga. Antra, norint padėti suvokti preliminaraus nutarimo reikšmę privačių subjektų atžvilgiu, reikia nepamiršti paminėti reikšmingos ETT praktikos šioje srityje. Trečia, būtina atkreipti dėmesį į sunkumus, su kuriais gali susidurti asmenys, siekdami apginti savo teises netiesiogiai Teisingumo Teisme, t.y. preliminaraus nutarimo pagalba, kartu pasistengiant rasti būdą, kaip galima būtų tų sunkumų išvengti.

Nagrinėjant įvairius magistro darbo temos aspektus buvo taikomi įvairūs tyrimo metodai, didesnę dėmesį skiriant loginiam, teologiniam, analizės bei lyginamajam metodams. Šie metodai derinami tarpusavyje. Loginis metodas yra svarbus kiekvienam tiriamajam moksliniam darbui. Šiuo atveju jis buvo būtinas nagrinėjant preliminarių nutarimų procedūros instituto reikšmę, EB Sutarties nuostatas, teisminę praktiką, taip pat darant atitinkamus apibendrinimus ir formuluojant išvadas. Teologinis metodas yra svarbus suvokiant EB Sutarties 234 str. turinį, nagrinėjant preliminaraus nutarimo sampratą bei jo tikslus. Analizės metodas daugiausia panaudotas tiriant ETT jurisprudenciją bei privačių subjektų galimybes ginti savo interesus preliminarių nutarimų pagalba. Tuo tarpu valstybių narių praktikos taikant preliminaraus nutarimo institutą nagrinėjimas paremtas lyginamojo metodo taikymu.

Siekiant, kad magistro darbas būtų kuo išsamesnis bei vertingesnis, jame stengiasi apžvelgti kuo įvairesnę literatūrą, kartu skiriant didesnę dėmesį teisminės praktikos analizei. Šis darbas parašytas daugiausia remiantis R. Norkaus, D. Prapiestytės ir V. Valančiaus vadovėliu „Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: *preliminarus nutarimas*“ (Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005). Pažymėtina, jog tai yra visai neseniai išleista, pakankamai naujais duomenimis pagrįsta knyga, kuri gali būti itin naudinga į Teisingumo Teismą ketinantiems kreiptis Lietuvos Respublikos teisėjams, taip pat ir kitiems su ES teise vienaip ar kitaip susijusiems teisininkams, kadangi joje pateikiama koncentruota proceso ETT apžvalga, didžiausią dėmesį skiriant preliminaraus nutarimo priėmimo procesui.

Vieni iš pagrindinių šio magistro darbo šaltinių taip pat buvo šie straipsniai: Advokato padėjėjo Konrado Pabijansko straipsnis „Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga“ (Justitia, 2005 / 4), ETT teisėjo prof. habil. dr. Prano Kūrio straipsnis „Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme“ (Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84)), prof. hab. dr. Norbert Reich straipsnis „Judicial protection in the EU“ (Jurisprudencija, 2004, Nr. 58(50)) bei kiti reikšmingi straipsniai, kuriuos pavyko rasti internetinėje *West law* duomenų bazėje.

Pažymėtina, kad kai kurie iš šių straipsnių yra tikrai unikalūs kitos skaitytos literatūros atžvilgiu, kadangi tai vieni iš ne daugelio šaltinių, kuriuose preliminarių nutarimų procedūra yra nagrinėjama kaip privačių subjektų interesų gynimo priemonė. Dėl šios priežasties šie straipsniai buvo itin vertinga medžiaga rašant šį magistro darbą.

Darbe taip pat naudota daugelis įvairių knygų, nagrinėjančių ES teisės klausimus apskritai, pvz. Paul Craig and Grainne de Burca „EC Law. Text, Cases, and Materials“ (Oxford University Press, US 1995), Trevor C. Hartley „EU Law in a Global Context“ (United Kingdom: Cambridge University Press, 2004.), Angela Ward “Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law” (Oxford University Press, US 2000), Europos Sąjungos Teisės Seminarai (VĮ teisinės informacijos centras, Vilnius 2005) ir kt. Šiose knygose pateikti bylų aprašymai leido geriau suprasti ir atskleisti kai kurių bylų esmę ir jų reikšmę asmens teisių užtikrinimo srityje.

Magistro darbas susideda iš 3 skyrių, kurie atitinkamai dar padalinti į dalis. Pirmajame skyriuje pateikiama bendra informacija apie tai, kas tai yra preliminarių nutarimų procedūra, kaip ir kur ji reglamentuojama, detaliau apibrėžiama nacionalinio teismo, galinčio ir privalančio pateikti prašymą dėl preliminararaus nutarimo priėmimo ETT sąvoka bei išskiriami atvejai, kuomet valstybių narių teismai gali nesilaikyti EB Sutarties 234 str. 3 d. įtvirtinto reikalavimo iškilus EB teisės klausimui kreiptis į ETT dėl preliminararaus nutarimo.

Antrasis magistro darbo skyrius susideda iš penkių dalių. Tai yra vienas iš svarbiausių šio darbo skyrių, kadangi būtent jame galima rasti atsakymą į klausimą, kodėl prašymas dėl preliminararaus nutarimo pateikimo ETT yra laikomas netiesioginiu privačių subjektų interesų gynimo būdu. Atkreiptinas dėmesys, jog antrajame magistro darbo skyriuje pateikiama ETT praktika, leisianti labiau suvokti preliminarių nutarimų reikšmę užtikrinant asmens teises. Be kita ko, jame detaliau atskleidžiamas ne tik preliminararaus nutarimo priėmimo procesas Teisingumo Teisme, didžiausią dėmesį skiriant bylos šalių teisėms šio proceso metu, bet ir preliminararaus nutarimo teisinis poveikis bei jo galia privačių subjektų interesų apsaugai.

Trečiasis šio magistro darbo skyrius yra skirtas išimtinės nacionalinių teismų diskrecijos pateikti prašymą dėl preliminararaus nutarimo priėmimo ETT problemos, pasireiškiančios privačių subjektų interesų gynimo atžvilgiu, analizei.

Galiausiai šis darbas baigiamas esminių išvadų suformulavimu, santraukomis bei panaudotų šaltinių sąrašu.

I SKYRIUS. PRELIMINARIŲ NUTARIMŲ PROCEDŪRA

1.1. Nuostatos, reglamentuojančios prašymo ETT dėl preliminaraus nutarimo pateikimo tvarką.

Europos Bendrijos Steigimo Sutarties 234 straipsnyje (buv. EEB Sutarties 177 str.) įtvirtinta preliminarių nutarimų procedūra. Remiantis šiuo straipsniu:

Teisingumo Teismas turi teisę priimti preliminarų nutarimą dėl:

- a) šios Sutarties išaiškinimo;*
- b) Bendrijos institucijų ir Europos centrinio banko aktų galiojimo ir išaiškinimo;*
- c) Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutų išaiškinimo, jei tuose statuteose tai numatyta.*

Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme arba specializuotame teisme, tas teismas arba specializuotas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teisingumo Teismą priimti dėl jo preliminarų nutarimą.

Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme arba specializuotame teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiamas, tas teismas arba specializuotas teismas dėl jo kreipiasi į Teisingumo Teismą.

Taigi paprasčiau preliminarių nutarimų procedūrą galima būtų apibūdinti kaip procesą, kurio metu nacionalinis teismas, susidūręs su EB teisės klausimu, kreipiasi į ETT, kad pastarasis pateiktų šio klausimo išaiškinimą. Ši procedūra dar vadinama tarpiniu procesu nacionaliniame teisme vykstančio bylos nagrinėjimo požiūriu, kadangi preliminarių nutarimų nagrinėjimas nesudaro savarankiško proceso⁴.

Kalbant apie valstybės narės teismo teisę konkrečioje byloje kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, būtina žinoti, kad pagal EB Sutarties 68 str. dėl institucijų aktų, priimtų EB Sutarties trečiosios dalies IV antraštinės dalies srityje (vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys) prašymą priimti preliminarų nutarimą gali pateikti tik teismas, kurio sprendimai teismine tvarka toliau neskundžiami. Remiantis EB Sutarties 35 str., prašymą priimti preliminarų nutarimą dėl Bendrijos institucijų aktų, priimtų policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje, gali pateikti teismai tik tų

⁴ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 9.

valstybių, kurios pripažino ETT jurisdikciją, atskirai nustatydamos, ar į šį Teismą gali kreiptis visi teismai, ar tik tie, kurių sprendimai toliau teismine tvarka neskundžiami.

1.2. Teismai, galintys ir privalantys kreiptis į ETT, iškilus EB teisės klausimui.

EB Sutarties 234 str. neįpareigoja nacionalinių teismų visais atvejais kreiptis į ETT dėl EB teisės išaiškinimo. Remiantis EB Sutarties 234 str. 3 d., tik valstybių narių galutinės instancijos teismai, t.y. tokie teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti toliau skundžiami, privalo kreiptis į ETT, kai jiems iškyla abejonių dėl EB teisės. Visi kiti teismai, suabejoję EB teisės normų aiškinimu ir manantys, kad sprendimui byloje priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali, bet ne privalo kreiptis į ETT prašant preliminaraus nutarimo. Bet kuriuo atveju svarbu pažymėti, jog nacionalinio teismo sąvoka preliminaraus nutarimo priėmimo procedūroje ne visada atitinka teismo sąvoką pagal nacionalinę teisę. Kitaip tariant, jei, pavyzdžiui, tam tikra institucija pagal LR teisę nepriklauso teismų sistemai, tai dar nereiškia, kad ji nebus laikoma teismu, galinčiu ar privalančiu kreiptis į ETT.

Teisingumo Teismas dėl „nacionalinio teismo“ sąvokos pasisakė apie keliasdešimtyje bylų priimtuose sprendimuose.⁵ Atitinkamai, sprendamas ar tam tikra institucija turi teismo statusą pagal EB Sutarties 234 str., ETT remiasi savo jurisprudencijoje nustatytais kriterijais ir tikrina, ar ta institucija turi tam tikrus požymius, leidžiančius nustatyti, kad tai „teismas“. Pirmą kartą tokie kriterijai buvo pateikti 1966 m. *Vaassen-Göbbels / Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf* byloje⁶. Remiantis šiuo Teismo nutarimu, norint, kad į ETT besikreipianti institucija būtų traktuojama kaip „teismas“ pagal EB Sutarties 234 straipsnį, ji turi atitikti šiuos požymius: ji turi būti įsteigta teisės aktais, jos veikla turi pasižymėti tęstinumu, institucijos sprendimai turi būti privalomi, priimant sprendimus turi būti vadovaujamasi įstatymais ir kitais teisės aktais, institucija turi būti nepriklausoma, o jos nariai paskirti valstybės valdžios, nagrinėjama byla (kurioje priimamas sprendimas kreiptis į ETT) turi turėti ginčo pobūdį, kaip ir bendrosios kompetencijos valstybių narių teismuose. Taigi kiekvienu atveju ETT „teismo“ statuso suteikimo galimybę vertina individualiai gavęs konkrečios institucijos prašymą

⁵ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 9.

⁶ ETT sprendimas byloje 61/65, G. Vaassen-Göbbels (a widow) v. Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf (Rec. 1966, p. 377).

dėl preliminarus nutarimo. Atitinkamai, išanalizavus tam tikras LR nacionalinės teisės nuostatas bei atsižvelgiant į ETT praktikoje nustatytus aukščiau paminėtus vertinimo kriterijus, galima daryti prielaidą, jog tokios institucijos kaip, pavyzdžiui, taikinimo komisija, darbo arbitražas ir trečiųjų teismas, Lietuvos notarų garbės teismas, Teisėjų garbės teismas, Advokatų garbės teismas, Lietuvos konkurencijos taryba bei Mokestinių ginčų komisija galėtų būti pripažintos nacionaliniu teismu pagal EB Sutarties 234 str., nepaisant to, jog jos pagal LR teisę ir nepriklauso teismų sistemai⁷.

Analogiškai, reikia pažymėti, jog paskutinės instancijos teismai pagal EB Sutarties 234 str. 3 d. nėra laikytini tik tokie nacionaliniai teismai, kurie pagal nacionalines teisės normas užima aukščiausią vietą teismų sistemoje. Šiuo atveju norint atitinkamą teisminę instituciją traktuoti kaip paskutinės instancijos teismą EB Sutarties 234 str. 3 d. kontekste, lemiamas faktorius yra aplinkybė, kad šios institucijos sprendimas pagal nacionalinę teisę nebegalėtų būti peržiūrėtas įprastinėmis sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės priemonėmis (t.y. apeliacijos ir kasacijos būdu)⁸. Taigi, formalus nacionalinio teismo institucinis statusas pagal valstybės narės teisę neturi lemiamos reikšmės. Pavyzdžiui, Lietuvoje apygardos teismas, nagrinėjantis privataus kaltinimo baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, bus laikomas galutinės instancijos teismu, kadangi tokiose bylose priimti nuosprendžiai ir nutartys kasacine tvarka neskundžiami (BPK 367 str. 3 d.). Taigi egzistuoja atvejai, kada ne vien aukščiausios grandies teismai (tokie kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas), bet ir žemesnieji teismai turėtų būti laikomi teismais, priimančiais neskundžiamus sprendimus, kurie pagal EB Sutarties 234 str. 3 d. yra įpareigoti kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo. Įvertinus šiuos kriterijus, matyti, jog „teismo“ sąvoka pagal EB Sutarties 234 str. yra pakankamai plati.

⁷ Detalesnę minėtųjų LR institucijų veiklą apibūdinančių bruožų, įtvirtintų atitinkamuose LR teisės aktuose, kurių pagrindu galima spręsti dėl šių institucijų „teismo“ statuso, analizę galima rasti vadovėlyje Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 138–146.

⁸ Craig P. and de Burca G. EC Law. Text, Cases, and Materials. United States: Oxford University Press, 1995. P. 404.

1.3. Išlygos iš EB Sutarties 234 str. 3 d. numatytos paskutinės instancijos teismų pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo – Acte clair ir Acte eclairé doktrinos.

Išimtyms iš EB Sutarties 234 str. 3 d. įtvirtintos neskundžiamus sprendimus priimančių teismų pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo buvo aiškiai suformuluotos Teisingumo Teismo *CILFIT* byloje. Remiantis šioje byloje ETT padarytomis išvadomis, galima teigti, jog valstybės narės teismas, nors ir turintis pareigą pagal EB Sutarties 234 str. 3 d. kreiptis dėl preliminaraus nutarimo, neprivalės tai daryti, jeigu:

- 1) valstybės narės teisme nagrinėjamoje byloje iškeltas EB teisės klausimas nėra aktualus, t.y., jeigu, nepriklausomai nuo atsakymo į šį klausimą, jis neturėtų jokios įtakos bylos baigčiai, arba
- 2) valstybės narės teisme nagrinėjamoje byloje iškilęs klausimas iš esmės identiškas klausimui, dėl kurio jau buvo priimtas preliminarus nutarimas panašioje byloje, arba
- 3) ankstesni ETT sprendimai jau nagrinėjo tą patį teisės aspektą, nepriklausomai nuo Teisingumo Teismo proceso, privedusio prie tokių sprendimų, prigimties, net jei nagrinėjami klausimai nebuvo visiškai identiški, arba
- 4) teisingas EB teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad nebelieka jokios pagrįstos abejonės dėl to, koku būdu turėtų būti išspręstas iškeltas klausimas. Tačiau, reikia atkreipti dėmesį, jog šios išlygos taikymą ETT padarė priklausomą nuo dviejų esminių sąlygų. Prieš konstatuodamas teisingo EB teisės taikymo akivaizdumą, nacionalinis teismas privalo įsitikinti, jog jam iškilusio atitinkamo klausimo sprendimas atrodo toks pat akivaizdus kitų valstybių narių teismams ir Teisingumo Teismui⁹.

Antrajame ir trečiajame punktuose įvardintos išlygos iš bendrosios taisyklės, kuri numato pareigą paskutinės instancijos teismams visais atvejais iškilus EB teisės klausimui kreiptis į ETT, dar vadinamos *acte eclairé* doktrina. Ši doktrina reiškia, jog nacionalinių teismų pareigos kreiptis į ETT nėra, jei šis Teismas tokį patį teisės klausimą jau yra išsprendęs identiškoje ar kitokioje

⁹ ETT sprendimas byloje 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health, [1982], ECR 3415.

byloje. Kitaip tariant, tai precedentų teise paremta doktrina. Tuo tarpu ketvirtajame punkte apibūdinta išlyga literatūroje įvardijama kaip *acte clair* (aiškaus akto) doktrina, pagal kurią nacionaliniai teismai gali patys įvertinti EB teisės taikymo akivaizdumą ir priimti sprendimus dėl šios teisės aiškinimo, nesikreipdami į ETT. Tačiau šiame kontekste pabrėžtina, kad toks „akivaizdumas“ nustatomas, kai neabejojama, kad ir kitų valstybių narių teismai bei Teisingumo Teismas būtų tos pačios nuomonės.

Bet kokių atveju, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog nepaisant visų aukščiau šioje darbo dalyje nurodytų aplinkybių nacionaliniai teismai turi galimybę pakartotinai kreiptis į ETT. Tokią teisę nacionalinis teismas išsaugo, jei jis pakartotinai kreipdamasis į ETT pateikia naują klausimą dėl teisės arba nurodo naujas aplinkybes, kurios gali įtikinti Teismą iš naujo nagrinėti klausimą¹⁰. Tačiau galimybė pakartotinai kreiptis į Teismą dėl EB teisės išaiškinimo nereiškia, kad nacionalinis teismas gali ginčyti Teismo pagal EB Sutarties 234 str. priimto preliminarus nutarimo teisėtumą¹¹. Kitaip tariant ETT priimtas preliminarus nutarimas negali būti laikomas vienu iš Bendrijos institucijos priimtų teisės aktu, kurio galiojimą gali tikrinti Teismas pagal EB Sutarties 234 str.

1.4. ETT kompetencija pagal EB Sutarties 234 str.

Bene vienas iš svarbiausių preliminarinių nutarimų procedūros akcentų yra tai, jog preliminarus nutarimo pagrindu ETT pasisako išimtinai Europos Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimo klausimais. Kitaip tariant, ETT neturi teisės aiškinti nacionalinės teisės aktų ar tikrinti nacionalinės teisės aktų galiojimo bei vertinti jų atitikties EB teisei. Ši Teisingumo Teismo kompetencija aiškiai įtvirtinta kertiniame EB Sutarties 234 str. Todėl nacionaliniai teismai, teikdami prašymus dėl preliminarinių nutarimų pateikimo Teisingumo Teismui, privalo apsiriboti išimtinai tik EB teisės aiškinimo ar galiojimo klausimais. Taip pat reikia pabrėžti, kad pagal preliminarus nutarimo procedūrą ETT aiškina EB teisės nuostatas ir sprendžia jų galiojimo klausimus, o ne taiko jas pagrindinėje byloje nagrinėjamai faktinei situacijai¹². Teismas taip pat

¹⁰ ETT sprendimas byloje 28-30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV and Hoechst-Holland NV v. Nederlandse Belastingadministratie*, [1963], ECR 31.

¹¹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 107.

¹² Kūris P. *Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme*. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 10.

nepriima ir sprendimo dėl pagrindinės bylos faktinių aplinkybių¹³. Tačiau, kaip rodo ETT praktika, šis Teismas dažnai yra linkęs gana plačiai interpretuoti jam patikėtas EB teisės aiškinimo funkcijas, todėl nacionaliniams teismams gavus ETT preliminarų nutarimą kartais nebelieka vietos savarankiškam EB teisės normų taikymui¹⁴.

Remiantis EB Sutarties 234 str., Teisingumo Teismas turi teisę pateikti išaiškinimą tiek dėl pirminės tiek dėl antrinės EB teisės aktų. Tai reiškia, jog nacionalinio teismo prašymo dėl preliminarus nutarimo priėmimo dalyku gali būti tiek Europos Bendrijų Sutartys, Sutarčių pakeitimai ir papildymai, Stojimo į ES Sutartys ir kt., kas sudaro pirminę EB teisę, tiek vienos ar kelių Bendrijos institucijų priimti teisės aktai, t.y. reglamentai, direktyvos, sprendimai, rekomendacijos, nuomonės ir kiti teisės aktai, kurie sudaro antrinę EB teisę. Verta pažymėti, jog ETT kompetencija, pasisakant dėl teisės aktų galiojimo yra ribota, kadangi Teisingumo Teismas turi teisę pasisakyti tik dėl EB antrinės, bet ne pirminės teisės aktų galiojimo.

Preliminarių nutarimų procedūra negali būti nei keičiama, nei papildoma nacionaline teise¹⁵. Tačiau EB teisės normos neįtvirtina procedūros, detalai nustatančios kaip, kada, kokia forma ir būdu nacionalinis teismas turi pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo Teisingumo Teismui. Daugelyje ES valstybių narių proceso įstatymai taip pat nustato tik teismo pareigą sustabdyti bylos nagrinėjimą pateikus prašymą ETT dėl preliminarus nutarimo pateikimo, tačiau paties prašymo pateikimo klausimų nereglamentuoja¹⁶. Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose yra reglamentuojama tik nacionalinių teismų teisė (pareiga) kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo, kai taikant Europos Sąjungos teisės normas iškilo Europos Sąjungos teisės aktų išaiškinimo ar galiojimo klausimas, kurį išnagrinėti būtina, kad sprendimas byloje būtų priimtas (LR Teismų įstatymo 40⁽¹⁾ str.). Panašios nuostatos numatytos LR CPK 3 str. 5 d., LR ABTĮ 4 str. 3 d. Tačiau iš LR teisės aktų nuostatų matyti, kad Lietuvos įstatymuose nėra detalai reglamentuojama nei prašymo dėl preliminarus nutarimo priėmimo tvarka, nei jo turinys. Šiais aspektais Lietuvos ir kitų ES valstybių narių teisminėms instancijoms gali pasitarnauti ETT informacinis pranešimas apie nacionalinių teismų kreipimąsi į Teisingumo

¹³ Ten pat, p. 10.

¹⁴ Žr. Išnašą Nr. 11, p. 81.

¹⁵ Cuthbert M. EU Law. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 1997 1997, p. 38.

¹⁶ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 9.

Teismą dėl preliminarus nutarimo¹⁷. Šis ETT informacinis pranešimas yra konsultacinio pobūdžio dokumentas, kuris gali būti itin naudingas nacionaliniams teismams, ketinantiems bendradarbiauti su Teisingumo Teismu EB Sutarties 234 str. pagrindu. Jame pateikiama reikšminga praktinė informacija, kuri, atsižvelgiant į sukauptą patirtį, taikant preliminarus nutarimo procedūrą, gali padėti išvengti tų sunkumų, su kuriais neretai susidurdavo įvairių valstybių narių nacionaliniai teismai, sprendami bylas, susijusias su ES teise. Pavyzdžiui, valstybių narių praktikoje buvo atvejų, kai Teisingumo Teismas atsisakė pateikti preliminarų nutarimą dėl to, kad bylinėjimasis nacionaliniame teisme buvo akivaizdžiai dirbtinis¹⁸ arba ETT buvo prašoma priimti sprendimą dėl nacionalinės teisės galiojimo¹⁹ ir pan. Atitinkamai, siekiant ateityje išvengti analogiškų situacijų, ETT paruoštame informaciniame pranešime aiškiai nurodoma, kas, kaip ir dėl ko gali kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo, detaliau išdėstomi nacionalinio teismo paklausimo formai ir turiniui keliami reikalavimai (pvz. nurodoma, kad prašyme dėl preliminarus nutarimo pateikimo turėtų būti nurodyta, kodėl buvo nuspręsta teikti paklausimą, pateiktos faktinės ir teisinės bylos aplinkybės, bylos šalių argumentai, taikytina teisė ir kt.) bei įtvirtinama visa kita svarbi informacija. Taigi, ETT informacinis pranešimas yra reikšmingas tuo, jog jame nubrėžiamos pagrindinės gairės, padėsiančios užtikrinti veiksmingesnį bendradarbiavimą tarp nacionalinių teismų ir ETT, tuo pačiu siekiant, kad tiek nacionalinių teismų tiek ir bylos šalių lūkesčiai, laukiant atsakymų iš ETT, būtų kuo dažniau patenkinti.

¹⁷ Šį pranešimą galima rasti vadovėlyje Europos Sąjungos Teisės Seminarai. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 74–76, arba internetiniu adresu: <http://www.curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/autrestxts/txt8.pdf>

¹⁸ ETT sprendimas byloje 244/80, Foglia v. Novello II [1981], ECR 3045.

¹⁹ Europos Sąjungos Teisės Seminarai. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 73.

II SKYRIUS. PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ INTERESŲ GYNYBA EB SUTARTIES 234 STR. PAGALBA

Reikia pažymėti, kad didžiojoje dalyje literatūros vadovėlių, straipsnių bei kitų rašto darbų, kuriuos teko peržiūrėti rašant šį darbą, EB Sutarties 234 str. įtvirtinta preliminarinių nutarimų procedūra yra apibūdinta kaip priemonė, skirta užtikrinti vienodą EB teisės aiškinimą ir taikymą visose valstybėse narėse. Tačiau peržvelgus kai kuriuos Teisingumo Teismo sprendimus, kai kalbama apie preliminarinių nutarimų paskirtį, būtų neapdairu neišskirti vienos iš šios procedūros funkcijų, t.y. privačių subjektų teisių apsaugos. Daugelis autorių, kurie nagrinėjo ar bent jau užsiminė apie šią funkciją savo darbuose sutinka, jog pati preliminarinių nutarimų procedūra nėra tiesiogiai skirta ginti asmens teises, tačiau asmens teisių apsauga, pasak jų, traktuotina esant netiesiogine preliminarinių nutarimų procedūros funkcija. Nepaisant to, jog asmenys, remdamiesi preliminarinių nutarimų procedūra, neturi tiesioginės galimybės patekti į ETT, tačiau nacionalinių teismų teisė kreiptis į Teisingumo Teismą, gali padėti saugoti asmens teises. Kitaip tariant privačių subjektų teisių apsauga preliminarinių nutarimų pagrindu yra realizuojama per valstybių narių teismus. Todėl nacionalinio teismo prašymas dėl preliminararaus nutarimo pateikimo ETT ir yra įvardijamas kaip netiesioginis privačių subjektų interesų gynimo būdas.

Tai, kad preliminarinių nutarimų procedūra prisideda prie asmens teisių apsaugos paliudija dauguma EB teisės principų, kurie ir buvo išplėtoti EB Sutarties 234 str. dėka. Nutarimai priimti pagal šią teisės normą įtvirtino ir išvystė tokius EB teisės principus kaip EB teisės viršenybė²⁰, jos tiesioginis²¹ ir netiesioginis²² veikimas, taip pat valstybių narių pareiga užtikrinti efektyvią ES teisės suteikiamų teisių apsaugą²³. Visi šie principai vienaip ar kitaip susiję su privačių

²⁰ ETT sprendimas byloje 6/64, *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, [1964], ECR 00585; ETT sprendimas byloje 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, [1978], ECR 00629; ETT sprendimas byloje C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others*, [1990], ECR I-02433.

²¹ ETT sprendimas byloje 26-62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration*, [1963], ECR 00001; ETT sprendimas byloje 148/78, *Criminal proceedings against Tullio Ratti*, [1979], ECR 01629.

²² ETT sprendimas byloje 14/83, *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, [1984], ECR 01891; ETT sprendimas byloje C-106/89, *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA*, [1990], ECR I-04135.

²³ ETT sprendimas byloje 45/76, *Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen*, [1976], ECR 2043; ETT sprendimas byloje C-453/99, *Courage Ltd v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage Ltd and Others*, [2001], ECR I-06297.

subjektų teisėmis, o tai tik patvirtina, jog preliminarūs nutarimai iš tiesų turi ypatingą reikšmę asmens teisių užtikrinimo srityje. Pavyzdžiui, EB teisėje galiojantys tiesioginio veikimo ir viršenybės principai yra suderinami taip, kad užtikrintų, jog nacionalinės valdžios institucijos, įskaitant ir teismui, turėtų didelę svarbą Bendrijos teisės, kuri saugo privačių subjektų interesus, praktiniam taikymui. ETT preliminaruose nutarimuose išplėtoti tiesioginio veikimo ir viršenybės principai nustato konstitucinius rėmus, pagal kuriuos privatūs asmenys gali remtis Bendrijos teise nacionaliniu lygiu, siekdami panaikinti EB teisei prieštaraujančias nacionalinės teisės nuostatas. Preliminaruose nutarimuose taip pat randami ir kiti ES plačiai taikomi ir pripažįstami pagrindinių teisių, proporcingumo, teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių ir veiksmingos teisinės apsaugos principai²⁴. Svarbu yra tai, jog šių Teisingumo Teismo preliminaruose nutarimuose išvystytų principų pagalba asmenys gali veiksmingai realizuoti savo teisių gynybą nacionaliniuose teismuose, o nacionaliniai teisėjai savo ruožtu privalo į juos atsižvelgti ir kada reikia pritaikyti nagrinėjamose bylose.

Negalima nepaminėti ir fakto, kad preliminarų nutarimų procedūros pagrindu buvo išplėsti ir tobulinami svarbiausi valstybės atsakomybės principai, kurie buvo dar vienas žingsnis užtikrinant asmens teisių apsaugą. Valstybė, neįvykdžiusi savo pareigų pagal EB teisę ir taip pažeidusi privačių subjektų interesus, gali susilaukti skaudžių padarinių. Tokiu atveju ETT, konstatavęs valstybės narės EB teisės pažeidimą, gali įpareigoti valstybę narę užtikrinti pastarosios EB teisės pažeidimu padarytos žalos atlyginimo prieinamumą privatiems subjektams, kurių teisės buvo pažeistos²⁵. Atitinkamai, tokiu būdu valstybės narės yra priverstos vykdyti įsipareigojimus pagal EB teisę, o kartu užtikrinti ir asmenų teises, kylančias ir iš tų EB teisės aktų, kurių jos laiku neperkėlė į nacionalinę teisę. Todėl valstybių narių atsakomybės principas, be jokios abejonės, yra vienas iš svarbiausių privačių subjektų interesų gynimo srityje, kuris būtent ir atsirado nacionalinių teismų ir ETT bendradarbiavimo dėka, t.y. ETT preliminaruose nutarimuose.

Kalbant apie preliminarų nutarimų reikšmę privačių subjektų interesų apsaugai būtina atkreipti dėmesį į vieną iš fundamentalių ETT preliminaruose nutarimuose išplėtotų principų, t.y. veiksmingos teisinės gynbos (iš EB teisės išplaukiančių teisių) principas, kuris šiuo atveju

²⁴ Reich N. *Judicial Protection in the EU*. Jurisprudencija. 2004, t. 58(50), p. 88.

²⁵ ETT sprendimas byloje C-6/90 and C-9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v. Italian Republic*, [1991], ECR I-05357; ETT sprendimas byloje C-46/93 and C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others*, [1996], ECR I-01029.

yra tiesiogiai susijęs su nagrinėjama tema. Galima sakyti, jog šis principas iš esmės išplaukia iš EB Sutarties 10 str. įtvirtintos nuostatos, numatančios įsipareigojimus, kuriuos prisiima valstybės narės Bendrijos atžvilgiu. Šis straipsnis nustato, jog valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, kad užtikrintų EB Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą. Be to, valstybės narės negali imtis tokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti EB Sutarties tikslų. Šiuo atžvilgiu valstybių narių teismai, vadovaudamiesi EB Sutarties 10 str. įtvirtintu bendradarbiavimo principu, turi užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių teisminę gynybą²⁶. EB teisė suteikia asmenims tam tikras teises ir kartu jų gynimo priemones, kurios praktinį naudojimąsi tomis teisėmis padaro realų²⁷. Tačiau, jei nėra ši klausimą reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų, kiekviena valstybė narė savo nacionalinėje teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių apsaugą, procesines taisykles²⁸. Tai padeda užtikrinti privatiems subjektams teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

Taigi, vien jau šios aplinkybės leidžia tvirtai pasakyti, kad EB Sutarties 234 straipsnis neapsiriboja vien tik tikslu garantuoti EB teisės vienovę ir darnumą visose valstybėse narėse. Priešingai, preliminarus nutarimo mechanizmas gali būti traktuojamas ir kaip priemonė galinti padėti užtikrinti asmens teises, kylančias iš EB teisės.

2.1. Preliminarus nutarimo priėmimo procesas ir bylos šalių vaidmuo šio proceso metu.

Tai, kad asmens teisių apsauga yra neatsiejama preliminarinių nutarimų procedūros dalis patvirtina vidaus procesą Teisingumo Teisme reglamentuojančios nuostatos. Nors EB Sutarties 234 str. nesuteikia valstybės narės teisme nagrinėjamos bylos šalims teisės pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo ETT, vis dėl to, jei nacionalinis teismas nusprendžia kreiptis į Teismą, bylos šalys turi teisę dalyvauti preliminarus nutarimo priėmimo procese, o tai gali padėti įgyvendinti tokių subjektų tikruosius lūkesčius. Šioje darbo dalyje matysime, kad kai nacionalinis teismas kreipiasi į ETT dėl preliminarus nutarimo, šalys bylos, kurioje buvo priimtas sprendimas kreiptis į ETT, ir toliau dalyvaus bylos nagrinėjime, tik jau ETT.

²⁶ ETT sprendimas byloje 33/76, Rewe / Landwirtschaftskammer für das Saarland (Rec. 1976, p. 1989).

²⁷ Tatham A. Europos Sąjungos Teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 75.

²⁸ ETT sprendimas byloje 33/76, Rewe / Landwirtschaftskammer für das Saarland (Rec. 1976, p. 1989).

Preliminaraus nutarimo priėmimo procedūrą Teisingumo Teisme reglamentuojančios teisės normos, įtvirtintos Protokole dėl ETT Statuto ir ETT Procedūros reglamente, suteikia bylos šalims tokias pačias teises kaip ir valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms bendradarbiauti tiesiogiai su Teisingumo Teismu, kai yra nagrinėjamas nacionalinio teismo prašymas dėl preliminaraus nutarimo.

Prašymo dėl preliminaraus nutarimo priėmimo nagrinėjimo procesas Teisingumo Teisme vyksta pagal ETT Statutą ir Procedūros reglamentą. Šiuo atveju bylos šalys turi galimybę dalyvauti tiek rašytinėje tiek ir žodinėje proceso dalyse. Rašytinė proceso dalis prasideda pranešant apie gautą prašymą dėl preliminaraus nutarimo bylos šalims. Toks pranešimas yra siunčiamas ne tik joms, bet ir valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms ir kitiems suinteresuotiems subjektams. Vadovaujantis ETT Statuto 23 str., bylos šalys per du mėnesius nuo šio pranešimo gavimo dienos gali pateikti Teismui savo pastabas. Pabrėžtina, jog savo pastabose šalys gali patikslinti nacionalinio teismo prašyme dėl preliminaraus nutarimo pateikimo pateiktų klausimų reikšmę ir aplinkybes, kurioms esant buvo priimtas sprendimas kreiptis į ETT²⁹. Be kita ko, rašytinėse pastabose gali būti pateikti argumentuoti pasiūlymai Teisingumo Teismui, kaip reiktų atsakyti į nacionalinio teismo užduotus klausimus ar konkrečiai į kiekvieną iš jų³⁰. Bylos šalių pastabos Teisingumo Teismui gali būti pateiktos ETT proceso kalba arba kalba, kuria vyksta procesas nacionaliniame teisme, pateikusiame prašymą dėl preliminaraus nutarimo (ETT Procedūros reglamento 29 str. 2 d. ir 3 d.). Tokiu būdu yra pašalinamos kliūtys užsienio kalbos nemokantiems asmenims būti išklausytiems ETT.

Nors bylos šalims nenumatyta imperatyvi pareiga pateikti Teismui raštu savo pastabas, pastebėtina, jog maždaug 90 procentų nagrinėjamų ar nagrinėtų bylų bylos šalys pasinaudoja savo teise pateikti tokias pastabas³¹. Toks aktyvus šalių naudojimas joms suteikiama teise galėtų būti pagrįstas tuo, kad pateikti rašytines pastabas šalims yra pakankamai lengva, kadangi jos yra geriausiai susipažinusios su nagrinėjamų klausimų problematika dar nagrinėjant šiuos klausimus nacionaliniuose teismuose. Kita vertus, ETT Statuto 23 str. suteikia bylos šalims teisę būti išklausytoms Teisingumo Teisme, kas atitinkamai gali pasitarnauti padedant pateisinti jų teisėtus lūkesčius, Teismui priėmus preliminarų nutarimą. Be kita ko, nacionaliniame teisme

²⁹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 187.

³⁰ Ten pat, p. 187.

³¹ Ten pat, p. 187.

nagrinėjamos bylos šalių teisė pateikti rašytines pastabas Teisingumo Teismui yra naudinga ne tik pačioms šalims, bet ir Teismui, kuris pagal gautas rašytines pastabas iš bylos šalių gali patikslinti dėl bylos faktinių aplinkybių, taip pat gali papildyti ar patikslinti informaciją apie nacionalines teisės normas, taikytinas konkrečioje byloje³². Visa tai yra reikalinga tam, kad Teisingumo Teismas galėtų pateikti nacionaliniam teismui tokį atsakymą, kuris šiam būtų naudingas³³.

Nagrinėjant prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo Teisingumo Teisme bylos šalims perduodamas pranešimas apie gautas rašytines pastabas iš kitų bylos šalių ar suinteresuotų asmenų. Tačiau šiuo atveju rašytinio proceso metu bylos šalys negali teikti atsakymų į gautas pastabas iš kitų proceso dalyvių. Tai jos gali padaryti tik žodinio bylos nagrinėjimo metu. Kuomet visiems proceso dalyviams buvo suteikta teisė pasisakyti savo rašytinėse pastabose, byloje paskirtas teisėjas pranešėjas paruošia pranešimą, kuriame apibendrina bylos faktines aplinkybes ir gautas rašytines pastabas. Šis pranešimas yra siunčiamas bylos šalims, kurios iki teismo posėdžio turi teisę peržiūrėti parengtą pranešimą tam, kad būtų užtikrinta, jog jų nuomonė bus pateikta be iškreipimų³⁴.

Pastebėtina, jog proceso dalyvių didesnę susidomėjimą sukelia žodinis bylos nagrinėjimas, todėl, kad jo metu bylos šalims suteikiame teisę išskirti ir aptarti svarbiausius savo pastabose nurodytus argumentus bei atkreipti Teismo dėmesį į tai, kaip reikėtų atsakyti į nagrinėjamame prašyme pateiktus klausimus³⁵. Be to, dalyvavimas Teismo posėdyje suteikia teisę bylos šalims pateikti naujus argumentus, kurių dar nebuvo galima nurodyti rašytinėse pastabose³⁶. Žodinio bylos nagrinėjimo metu taip pat yra galimybė šalims atsakyti į klausimus, kuriuos pateikia pirmininkas, teisėjai ir generalinis advokatas (ETT Procedūros reglamentas 56 str.).

Bylos šalims nėra numatyta pareigos dalyvauti ETT procese, kaip ir nėra įpareigojimo pateikti raštu ir žodžiu savo pastabas ir/arba prašyti būti išklaustyti žodinio bylos nagrinėjimo proceso metu. Todėl jos yra laisvos nuspręsti nedalyvauti ETT procese ir dėl to joms negali kilti jokių teisinių pasekmių. Kita vertus, tais atvejais, kai nėra gautas prašymas iš bylos šalių su

³² Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 9.

³³ Ten pat, p. 9.

³⁴ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 187.

³⁵ Ten pat, p. 187.

³⁶ Ten pat, p. 187.

išreikštu pageidavimu būti išklausytoms, žodinės proceso dalies Teismo sprendimu gali išvis ir nebūti (ETT Procedūros reglamento 104 str. 4 d.).

Privačių subjektų teisių apsauga su preliminaraus nutarimo pagalba pasireiškia keliais aspektais. Pirma, EB Sutarties 234 str. įtvirtinta procedūra privačiam subjektui suteikia iš esmės vienintelę galimybę imtis kokių nors veiksmų prieš EB teisę pažeidžiančius valstybės narės teisės aktus, kurie sukelia neigiamas pasekmes jo/jos atžvilgiu. Antra, preliminarių nutarimų procedūros pagalba fiziniai ir juridiniai asmenys gali netiesiogiai vykdyti norminių EB teisės aktų, kurie pažeidžia jų teises, teisėtumo kontrolę. Toliau šiame darbe šie aspektai bus nagrinėjami detaliau.

2.2. Privačių subjektų interesų gynyba preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo pagalba, kai juos pažeidžia nacionalinės institucijos.

EB teisė sukuria nacionaliniams teismams pareigą ginti asmens teises, kylančias iš EB teisės, neatsižvelgiant į nacionalinės teisės nuostatas³⁷. Ši nacionalinių teismų pareiga užtikrinti veiksmingą asmens teisminę apsaugą sudaro dalį jų bendros pareigos garantuoti, kad EB teisė būtų veiksmingai taikoma jų nacionalinėje teisinėje sistemoje (EB Sutarties 10 str.). Jau 1964 metais Teisingumo Teismas konstatavo, kad nacionalinis teisėjas privalo garantuoti EB teisės įgyvendinimą individo naudai ir netaikyti šiai teisei prieštaraujančių vidaus teisės normų³⁸. Tokia pareiga kyla iš pačios EB Sutarties, sukuriančios savarankišką teisinę tvarką, kuri privalo būti įgyvendinama valstybių narių teismuose³⁹.

Privačių subjektų teisės, kurias jiems suteikia EB teisė, gali būti pažeistos priimant valstybių narių institucijoms EB teisei prieštaraujančius teisės aktus. Tokiu atveju, asmuo, kurio interesai buvo pažeisti dėl tokių valstybės narės valdžios veiksmų, nacionaliniame teisme gali iškelti atitinkamų vidaus teisės nuostatų taikymo klausimą. Nacionalinis teismas, suabejojęs tam tikro vidaus teisės akto atitiktimi EB teisei, galimai sieks išaiškinti ar tas teisės aktas iš tikrųjų prieštarauja EB teisei, o vienas iš būdų tai padaryti yra preliminaraus nutarimo procedūra. Nors, kaip jau buvo minėta, ETT neturi teisės valstybės narės teismui atsakyti į klausimą ar nacionalinė

³⁷ Craig P. and de Burca G. EC Law. Text, Cases, and Materials. United States: Oxford University Press, 1995. P. 200-201.

³⁸ ETT sprendimas byloje 6/64, Flaminio Costa v. E.N.E.L, [1964], ECR 00585.

³⁹ Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Member States. Jurisprudencija, 2005, t. 72(64), p. 82.

teisės norma atitinka EB teisę, vis dėl to ETT laiko save įgaliotu besikreipiančiam nacionaliniam teismui pateikti reikiamas gaires, leidžiančias pačiam nuspręsti apie nacionalinės teisės normos suderinamumą su EB teise⁴⁰. Gavęs ETT išaiškinimą, nacionalinis teismas EB teisę taiko savarankiškai.

Taigi, šiuo atveju gautas preliminarus ETT nutarimas dėl konkrečios EB teisės normos išaiškinimo, gali būti toks, kad nacionalinis teismas turi konstatuoti, jog tam tikras valstybės narės teisės aktas prieštarauja EB teisei. Atitinkamai, tai suteikia nacionaliniams teismams teisę, remiantis EB teisės viršenybės principu, netaikyti EB teisei prieštaraujančio nacionalinio teisės akto⁴¹. Tačiau svarbiausia yra tai, jog taip valstybė narė yra priverčiama panaikinti nuostatas, kurios pažeidžia asmens teises, kylančias iš EB teisės. Žemiau pateikiama keletas pavyzdžių, kaip privatiems subjektams EB Sutarties 234 str. įtvirtintos preliminarinių nutarimų procedūros pagrindu pavyko apginti savo interesus prieš EB teisę pažeidžiančią valstybę.

1998 m. Frankenthalio Amtsgericht (vieno iš Vokietijos teismų) nurodymu iš Felix Kapper buvo atimtas vairuotojo pažymėjimas, tuo pačiu atidedant šiam asmeniui naujo vairuotojo pažymėjimo išdavimą devyniems mėnesiams. 1999 m. Felix Kapper Olandijoje gavo naują vairuotojo pažymėjimą, kuriuo naudodamasis vairavo Vokietijoje, tačiau 2000 m. buvo nubaustas to paties Vokietijos teismo pinigine bauda už vairavimą be Vokietijoje galiojančio vairuotojo pažymėjimo. Felix Kapper byloje rėmėsi 1991 m. liepos 29 d. Direktyvos 91/439/EEB dėl vairuotojų pažymėjimų nuostatomis. Minėtos direktyvos 1 straipsnio 2 pastraipoje įtvirtintas abipusio valstybių narių vairuotojų pažymėjimų pripažinimo principas, o 7 straipsnio 1 a) dalis nurodo, kad valstybė narė gali išduoti vairuotojo pažymėjimus tik asmenims, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje arba jie yra ten studijavę bent šešis mėnesius. Tuo tarpu atitinkamos Vokietijos institucijos byloje nurodė, jog pagal Vokietijos nacionalines normas Felix Kapper Olandijoje išduoto pažymėjimo galiojimas turi būti panaikintas.

Frankenthalio Amtsgericht, siekdamas išsiaiškinti, ar Direktyva dėl vairuotojo pažymėjimų pripažinimo užkerta kelią taikyti Vokietijos nacionalines normas, kurios panaikina Olandijoje išduoto vairuotojo pažymėjimo galiojimą, kreipėsi į ETT dėl 1991 m. liepos 29 d. Direktyvos 91/439/EEB dėl vairuotojo pažymėjimų 1 straipsnio 2 pastraipos išaiškinimo.

⁴⁰ Cairns W. Introduction to EU Law. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997. P. 129.

⁴¹ Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Member States. Jurisprudencija, 2005, t. 72(64), p. 83.

Nepaisant visų Vokietijos argumentų, kad ir kokie jie būtų įtikinami, Teisingumo Teismas savo preliminariniame nutarime skirtame Vokietijos teismui vienareikšmiškai konstatavo, jog Direktyvoje įtvirtintas abipusio vairuotojo pažymėjimų pripažinimo principas valstybę narę įpareigoja be išlygų pripažinti kitos valstybės narės išduotą vairuotojo pažymėjimą. ETT savo nutarime pažymėjo, jog abipusio vairuotojo pažymėjimų pripažinimo principas yra absoliutus, o tai reiškia, kad vairuotojo pažymėjimų pripažinimas negali būti ribojamas jokiais formalumais. Pavyzdžiui, valstybė narė negali reikalauti vairuotojo pažymėjimą turintį asmenį, kad pastarasis pateiktų įrodymų, patvirtinančių jo nuolatinę gyvenamąją vietą toje valstybėje narėje, kurios išduotą pažymėjimą vairuotojas turi.

Atkreiptinas dėmesys, jog Teisingumo Teismas šiame nutarime išskyrė tik vienintelį atvejį, kuomet valstybė narė galėtų atsisakyti pripažinti kitos valstybės narės konkrečiam asmeniui išduotą vairuotojo pažymėjimą. Pasak ETT, Direktyva leidžia valstybei narei išimties tvarka atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje išduotą vairuotojo pažymėjimą, jei jo savininkui pirmoje valstybėje pritaikytos nacionalinės teisės nuostatos apriboja, sustabdo, atima ar panaikina jo teisę vairuoti. Tačiau, jei laikotarpis, kurio metu buvo uždrausta išduoti naują vairuotojo pažymėjimą, jau pasibaigęs, kaip ir atsitiko šioje byloje, Direktyva draudžia valstybei narei ir toliau atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje vėliau išduotą vairuotojo pažymėjimą. Kitaip tariant, ETT nustatė, kad valstybė narė negali atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje vėliau išduoto vairuotojo pažymėjimo galiojimo, remdamasi tuo, kad ankstesnis vairuotojo pažymėjimas iš savininko pirmoje valstybėje narėje buvo atimtas arba panaikintas, jei laikotarpis, kurio metu administracinėms institucijoms buvo uždrausta išduoti naują vairuotojo pažymėjimą, jau pasibaigęs.

Abipusio vairuotojo pažymėjimų pripažinimo principas, pasak Teisingumo Teismo, sudaro 1991 m. liepos 29 d. Direktyvoje 91/439/EEB dėl vairuotojo pažymėjimų įtvirtintos sistemos pagrindą. Suteikus valstybėms narėms teisę, remiantis savo nacionalinėmis nuostatomis, neribotai atsisakyti pripažinti kitų valstybių narių išduotus vairuotojų pažymėjimus būtų tolygu visiškam abipusio vairuotojo pažymėjimų pripažinimo principo paneigimui, o tai iš esmės prieštarautų minėtos Direktyvos paskirčiai ir tikslui⁴².

Kapper byla yra viena iš daugelio ETT bylų, paliudijančių preliminarinių nutarimų procedūros reikšmę privačių subjektų teisių apsaugai. Tokie kaip šis ETT preliminarūs nutarimai

⁴² ETT sprendimas byloje C-476/01 *Kapper* (Rec. 2004, p.I-5205).

yra reikšmingi ne tik tuo, kad jie sukelia teises pasekmes nacionaliniame teisme pagrindinėje byloje dalyvavusiems asmenims, bet taip pat gali padėti ateityje apsaugoti kitų asmenų teises nuo panašių valstybių narių pažeidimų, kadangi tokie nutarimai įgyja prejudicinę reikšmę⁴³. Be to, svarbu yra tai, jog Teisingumo Teismo pateiktas preliminarus nutarimas dėl EB teisės išaiškinimo konkrečioje byloje gali lemti tai, jog bus peržiūrėtos nacionalinės teisės normos, arba jos bus pradėtos aiškinti taip pat, kaip ir panašios EB teisės normos.

Tai, kad preliminarinių nutarimų procedūra gali atlikti lemiamą vaidmenį ginant asmens teises, kurias pažeidžia neteisėtas valstybių narių elgesys, paliudija dar viena ETT byla⁴⁴, kuri yra viena iš naujesnių Teisingumo Teismo suformuotų precedentų privačių subjektų interesų gynimo srityje. Šioje byloje į ETT kreipėsi Švedijos teismas, siekdamas išsiaiškinti ar atitinkamos Švedijos nuostatos dėl specialaus pajamų mokesčio nuolat užsienyje gyvenantiems asmenims tam tikrais atvejais pažeidžia EB sutartį.

Byloje ginčas kilo tarp Vokietijos piliečio F.W.Wallentin ir Švedijos centrinės mokesčių ir finansų tarnybos. F.W.Wallentin nuolat gyveno Vokietijoje ir ten studijavo. Ten gyvendamas jis gaudavo minimalią tėvų paramą ir Vokietijos valstybės studijoms skiriamą stipendiją. Pažymėtina, kad šios pajamos pagal Vokietijos mokesčių teisę yra neapmokestinamos. Teisminis ginčas įvyko tuomet, kai F.W.Wallentin, laikinai išvykęs atlikinėti praktiką Švedijos bažnyčioje už kurią jam buvo skiriamas praktikanto užmokestis, Švedijos finansų tarnybos buvo apmokestintas specialiu užsienyje gyvenantiems asmenims taikomu pajamų mokesčiu, skiriamu, jei Švedijoje pradirbta ne ilgiau šešių mėnesių per kalendorinius metus. Nepaisant to, jog šis mokestis, nustatantis ribotą mokesčių mokėjimo pareigą, buvo mažesnis nei normalus pajamų mokestis, tačiau, problemos esmė buvo tame, kad juo apmokestinam asmeniui nesuteikiama teisė į neapmokestinamą minimumą ar atskaitymus, pagrįstus šeimynine padėtimi ir kitomis asmeninėmis aplinkybėmis. Taigi nacionaliniame teisme iškilo klausimas ar toks F.W.Wallentin mokesčių lengvatų nesuteikimas negalėtų būti laikomas kaip diskriminacija dėl pilietybės darbo santykiuose EB Sutarties 39 straipsnio kontekste. Iškilus atitinkamam klausimui, Švedija pateikė ETT prašymą dėl preliminaraus nutarimo priėmimo dėl EB Sutarties 39 straipsnio, įtvirtinančio darbuotojų judėjimo laisvę bei uždraudžiančio bet kokią valstybių narių piliečių diskriminaciją dėl jų pilietybės darbo santykių srityje, išaiškinimo.

⁴³ Cairns W. Introduction to EU Law. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997. P. 133.

⁴⁴ ETT sprendimas byloje C-169/03 Florian W. Wallentin v. Riksskatteverket (Rec. 2004, p. I-6443).

Teisingumo Teismas savo preliminariu nutarimu šioje byloje leido atitinkamoms Švedijos institucijoms suprasti, jog aukščiau apibūdinta situacija galėtų būti traktuojama kaip paslėpta darbuotojų diskriminacija EB Sutarties 39 str. prasme. Diskriminacija, pasak ETT, šiuo atveju atsiranda dėl to, kad asmeniui (t.y. F.W.Wallentin) nėra suteikiamos mokestinės lengvatos nei valstybėje narėje, kurioje jis nuolat gyvena (t.y. Vokietijoje), nei toje valstybėje narėje, kurioje jis laikinai dirba ir gauna atitinkamas pajamas (t.y. Švedijoje).

Tačiau ETT savo nutarime nurodė, kad pagal jo suformuotą praktiką tai, kad valstybė narė nesuteikia mokesčių lengvatų kitoje valstybėje narėje nuolat gyvenančiam asmeniui automatiškai nereiškia to asmens diskriminavimo. Taip yra, todėl, kad dažniausiai mokesčių lengvatas asmeniui suteikia nuolatinės jo/jos gyvenamosios vietos valstybė narė, kadangi būtent toji valstybė geriausiai žino asmeninę tokio asmens padėtį bei šeimines aplinkybes, kurios turi įtakos tam asmeniui kaip mokesčių mokėtojui. Tačiau, pasak ETT, situacija yra kitokia, jei asmuo toje valstybėje narėje, kurioje jis nuolat gyvena, gauna tik nežymias pajamas, o savo apmokestinamas pajamas iš esmės gauna kitoje valstybėje narėje, kaip ir atsitiko šiuo atveju. Susiklosčius tokioms aplinkybėms, natūralu, kad valstybė narė, kurioje asmuo nuolat gyvena, neturi galimybių suteikti mokesčių lengvatas, priklausančias tokiam asmeniui dėl jo šeiminės padėties ar kitokių asmeninių priežasčių, o tokių lengvatų nesuteikimas nei valstybėje narėje, kurioje asmuo gauna apmokestinamas pajamas, reiškia, pasak Teismo, ne ką kitą kaip paslėptą diskriminaciją tokio asmens atžvilgiu, kuri EB Sutarties 39 str. yra uždrausta.

Šiuo preliminariu nutarimu ETT atmetė Švedijos argumentus, kuriuose nurodoma, kad F.W.Wallentin atžvilgiu buvo taikomas specialus mokestis, kuris buvo mažesnis nei normalus, todėl mokestinės lengvatos remiantis Švedijos teisės aktais jam nepriklausė. Teisingumo Teismas konstatavo, kad tokios aplinkybės neturi įtakos diskriminacijos fakto nustatymui.

Peržvelgus aukščiau analizuotus vienus iš naujesnių ETT preliminarius nutarimus galima tvirtai teigti, jog preliminarių nutarimų procedūros tikslas neapsiriboja vien siekiu garantuoti vienodą EB teisės aiškinimą ir taikymą Bendrijoje. Ne mažiau svarbi šios procedūros paskirtis yra asmens teisių apsauga. Privatūs subjektai gali turėti pačių įvairiausių reikalavimų, nepaisant to, visose bylose taikomas preliminarus nutarimo institutas leidžia jiems pasiekti tą patį norimą rezultatą, t.y. apginti savo teises.

Aukščiau minėtos bylos tai tik keletas atvejų, kai EB teisė padėjo efektyviai apginti asmenų teises. Iš tikrųjų asmenys preliminarių nutarimų dėka sugebėjo apginti savo teises

įvairiomis situacijomis, kurios dažnai liktų neapgintos vien remiantis atitinkamos valstybės narės teisės normomis. Pavyzdžiui, *Sabena* byloje⁴⁵ lėktuvo stiuardėsė išsireikalavo jai priklausanti didesnę atlyginimą, po to, kai ETT savo preliminariu nutarimu konstatavo, kad vienodo atlyginimo moterims ir vyrams užtikrinimas yra vienas iš kertinių EB principų. Šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad Belgijos Sabena aviakompanijoje už vienodas atliekamas pareigas buvo mokamas skirtingas atlyginimas stiuardėsėms moterims ir įgulos nariams vyrams. Teisingumo Teismas traktavo tokį elgesį kaip neleistiną diskriminaciją lyties atžvilgiu, o toks sprendimas akivaizdžiai pasitarnavo lėktuvo stiuardesei ginant savo teises nacionaliniame teisme. Vargu ar būtų buvęs pasiektas toks pats rezultatas, jei Belgijos teismas nebūtų kreipęsis į ETT preliminarų nutarimą.

Tam tikrais atvejais preliminarus nutarimas gali tapti praktiškai vienintele priemone, galinčia padėti užtikrinti asmens teises. Šį teiginį patvirtina ETT sprendimas, kuriame Teismas konstatavo, kad yra draudžiama nacionalinė priemonė, kuri asmeniui, atliekančiam praktiką, atitinkančią realią ir efektyvią įdarbinto asmens veiklą, kitoje nei jo kilmės valstybėje narėje, suteikia teisę į kelionės išlaidų atlyginimą tik už kelionės dalį, vykusią nacionalinėje teritorijoje, bet ne kitoje valstybėje narėje, ir kuri numato, kad jeigu tokia veikla būtų vykdoma nacionalinėje teritorijoje, būtų atlyginamos visos kelionės išlaidos. Šioje byloje Vokietijos teisininkas siekė susigražinti jam priklausančias kelionės išlaidas, kurias jis patyrė atlikdamas teisinę praktiką Jungtinėje Karalystėje. Vokietija atsisakė šiam asmeniui sumokėti dalį kelionės išlaidų, remdamasi vidaus teisės normomis, pagal kurias buvo numatyta galimybė atlyginti išlaidas tik už keliones Vokietijos teritorijoje. Kadangi Vokietijos teisininkas atlikdamas teisinę praktiką Jungtinėje Karalystėje gaudavo praktikanto atlyginimą, ETT, prilyginęs šį praktikantą darbuotojui pagal EB Sutarties 39 straipsnį, pripažino, kad tokios Vokietijos teisės normos, kurios buvo pritaikytos šio asmens atžvilgiu, yra nesuderinamos su laisvą darbuotojų judėjimą garantuojančiomis EB teisės normomis⁴⁶. Taigi, tokiu būdu, preliminarus nutarimo dėka, buvo apgintos Vokietijos teisininko teisės, kurias pažeidė EB teisei prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos.

⁴⁵ ETT sprendimas byloje C-43/75, Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, [1976], ECR 00455.

⁴⁶ ETT sprendimas byloje C-109/04, Karl Robert Kranemann v. Land Nordrhein-Westfalen (Rec. 2005, p. I-2421).

2.3. Preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo ir pažeidimų procedūros santykis.

Aukščiau minėtos ETT bylos iliustruoja, jog prašymas dėl teisės akto išaiškinimo suteikia ETT galimybę netiesiogiai pasisakyti dėl nacionalinės teisės atitikimo Europos Bendrijos teisei. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad preliminaraus nutarimo institutas tapo dar viena priemone, tam tikra prasme leidžiančia patikrinti, ar valstybė narė laikosi savo priimtų įsipareigojimų Bendrijai ir nepažeidžia privačių subjektų teisių, kurias jiems suteikia EB teisė. Dėl šios priežasties kartais preliminarių nutarimų procedūra prilyginama Komisijos atliekamam darbui, reiškiant ieškinius valstybėms narėms pagal EB Sutarties 226 str. ir 227 str. Šį faktą pripažino netgi pats Teisingumo Teismas savo istoriniame sprendime *Van Gend en Loos* byloje, pabrėždamas, kad asmenų budrumas saugoti savo teises prilygsta papildomai veiksmingai priežiūrai, kurią atlieka Komisija ir valstybės narės pagal EEB Sutarties 169 straipsnį ir 170 straipsnį (dabar EB Sutarties 226 str. ir 227 str.)⁴⁷.

EB Sutarties 226 str. ir 227 str. įtvirtinta taip vadinama pažeidimų procedūra, kuri suteikia teisę Komisijai ir valstybėms narėms kreiptis į ETT dėl kitos valstybės narės padaryto EB Sutarties pažeidimo. Šioje procedūroje atskirų fizinių ir juridinių asmenų galimybė reikšti ieškinį dėl Sutarties pažeidimo nėra numatyta. Tokie subjektai turi teisę nemokamai kreiptis į Komisiją specialių Komisijos parengtų formų pagrindu ir atkreipti jos dėmesį į valstybės narės neteisėtą elgesį, t.y. atitinkamą praktiką ar priemonę, kurios jų nuomone, pažeidžia EB teisę. Tačiau tai nėra vienintelė galimybė asmenims apginti savo teises, kurias pažeidžia EB teisei prieštaraujantys valstybės narės veiksmai ar neveikimas. Kuomet valstybės narės elgesiu yra pažeidžiama ne tik EB Sutartis, bet ir joje įtvirtintos privatiems subjektams garantuojamos teisės, privatūs subjektai gali nelaukti kol Komisijos ar kitos valstybės narės iniciatyva bus pradėta pažeidimų procedūra prieš EB Sutartį pažeidžiančią valstybę. Tokiu atveju asmenys gali bandyti apginti savo teises nacionaliniame teisme, t.y. įtikinti teismą kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, kad ETT pateikto EB teisės išaiškinimo pagalba galima būtų tinkamai įvertinti, ar konkretus valstybės narės elgesys iš tikrųjų pažeidžia EB Sutartį ir joje įtvirtintas privačių subjektų teises. Teisingumo Teismas vienoje iš savo bylų aiškiai konstatavo, kad tai, jog EEB

⁴⁷ ETT sprendimas byloje 26-62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, [1963], ECR 00001.

Sutarties 169 straipsnis ir 170 straipsnis suteikia Komisijai galių imtis veiksmų valstybės pažeidėjos atžvilgiu, neužkertant kelio asmenims ginti teises nacionaliniame lygmenyje, kuomet valstybės narės teismas gali kreiptis į ETT pagal EEB Sutarties 177 straipsnį (dabar EB Sutarties 234 str.)⁴⁸.

Tai, kad preliminarųjų nutarimų procedūra kartais gali atlikti lemiamą vaidmenį ginant privačių subjektų teises paliudija aukščiau šiame darbe detaliau analizuotos ETT bylos. Jose asmenys ne tik sugebėjo apginti savo teises, bet ir iškėlė atitinkamo valstybių narių elgesio neteisėtumo klausimą, o tai reiškia, kad jei valstybės narės ir toliau nenutrauks EB teisei prieštaraujančių veiksmų, tai gali lemti pažeidimų procedūros pradžią pagal EB Sutarties 226 str. ar 227 str. Reikia pažymėti, jog asmenų budrumas ginant savo teises leido į ETT patekti tokiems pažeidimams, kuriuos Komisija traktavo esant nepakankamus pradėti pažeidimų procedūrą, taip pat tokioms situacijoms, kai valstybių narių pareigos buvo diskutuotinos ir Komisija nenorėjo veikti⁴⁹. Pavyzdžiui, *Lutticke* byloje ieškovui nepavyko įtikinti Komisiją pradėti pažeidimų procedūrą, tačiau šis asmuo galiausiai pasiekė savo, gaudamas preliminarų nutarimą⁵⁰. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog kartais galimi atvejai, kai nacionaliniame teisme vykstantis procesas ir dėl jo gaunamas preliminarus nutarimas gali būti veiksmingesnė asmens teisių apsaugos priemonė nei tiesioginė pažeidimų procedūra.

Europos Bendrijų Teisingumo Teismo teisėjas prof. habil. dr. Pranas Kūris yra įsitikinęs, jog prejudicinių sprendimų procedūra yra susijusi su tiesioginiais ieškiniais dėl valstybių narių įsipareigojimų nevykdymo, kadangi iš priimto prejudicinio sprendimo gali išplaukti, kad konkrečios nacionalinės teisės nuostatos prieštarauja Teismo išaiškintai EB teisės normai⁵¹. Tokiu atveju nacionalinis teisėjas, spręsdamas pagrindinę bylą, į tai privalo atsižvelgti. Pasak šio teisėjo, neretai būna, kad priėmus prejudicinį sprendimą, iš kurio matyti, kad nacionalinė teisė prieštarauja EB teisei, Komisija pateikia Teisingumo Teismui ieškinį dėl valstybės įsipareigojimų nevykdymo⁵². Negana to, pasitaiko ir tokių atvejų, kai Teismas tuo pačiu metu

⁴⁸ ETT sprendimas byloje 172/82, *Syndicat national des fabricants raffineurs d'huile de graissage and others v. Groupement d'interet economique "Inter-Huiles" and others*, [1983], ECR 0555.

⁴⁹ Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*. 2005/4, p. 44.

⁵⁰ Ten pat, p. 44.

⁵¹ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 10.

⁵² Ten pat, p. 10.

nagrinėja prejudicinį prašymą ir ieškinį dėl įsipareigojimų nevykdymo, kurie susiję su tuo pačiu klausimu⁵³.

Taigi, preliminarių nutarimų procedūros pagalba asmenys ne tik gali apginti savo teises, bet ir leisti ETT netiesiogiai atlikti nacionalinių teisės aktų teisėtumo kontrolę. Kitaip tariant, asmenys EB teisę gali naudoti ir kaip „skydą“, t.y. apsaugoti nuo nacionalinių institucijų veiksmų, pažeidžiančių EB teisę, ir kaip „kardą“, t.y. iškelti nacionalinių priemonių, neatitinkančių EB teisės, galiojimo klausimą⁵⁴.

Įdomu paminėti tai, jog kai kurioms valstybėms Teisingumo Teismas yra praktiškai vienintelė svarbiausia institucija, galinti padėti užtikrinti asmens teises. Štai pavyzdžiui, vadovaujantis Olandijos konstitucijos 120 straipsniu, šalies parlamento priimtų aktų konstitucingumas negali būti tikrinamas. Taigi nesant Konstitucinio Teismo, teisėjai norėdami atkreipti dėmesį į ydingus parlamento aktus, gali kreiptis tik į Europos teismus, ką jie atitinkamai daro vis dažniau⁵⁵. Nors ETT neturi teisės tiesiogiai patikrinti ir pasisakyti dėl Olandijos parlamento priimtų teisės aktų atitikties Olandijos konstitucijai, tačiau preliminarių nutarimų pagrindu netiesiogiai pripažindamas tam tikrų teisės aktų nesutikimą su EB teise, Teisingumo Teismas suteikia pagrindą nacionalinėms institucijoms paskelbti juos negaliojančiais. Tokiu būdu Teismas ne tik įvykdo Olandijos teisės aktų teisėtumo kontrolę, bet ir užtikrina veiksmingą privačių subjektų teisių gynybą, kurias šiems suteikia tiek pati Olandijos Konstitucija, tiek ir EB teisė. Dėl šios priežasties ETT įgijo lemiamą įtaką Olandijos institucijoms, o ETT bylos labai dažnai daro įtaką institucijų veiksmams⁵⁶. Panaši situacija yra ir Didžiojoje Britanijoje⁵⁷. Taigi EB teisė suteikė teismams ne tik naują kompetenciją nuspręsti, ar parlamento aktai atitinka EB teisę, bet ir užtikrina teismines gynybos priemones privačių subjektų atžvilgiu.

Tačiau vien tai, kad ETT priėmė preliminarų nutarimą konkrečioje byloje, kuris gali pasitarnauti bylos šalims ginant savo interesus nacionaliniame lygmenyje, dar nereiškia, jog jų teisės bus veiksmingai apgintos konkrečiame valstybės narės teisme vykstančio proceso metu. Tai, kad preliminarus nutarimas yra tik tai tarpinė procedūra nacionaliniame teisme

⁵³ Ten pat, p. 10.

⁵⁴ G. Tridimas, T. Tridimas. National courts and the European Court of Justice: a public choice analysis of the preliminary reference procedure. *International Review of Law and Economics*, Volume 24, Issue 2, June 2004. Žr. <http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>

⁵⁵ Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*. 2005/4, p. 47.

⁵⁶ Ten pat, p. 47.

⁵⁷ Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*. 2005/4, p. 47.

vykstančio bylos nagrinėjimo proceso atžvilgiu, reiškia, jog lemiamą reikšmę asmens teisių užtikrinimo realizavimui turės nacionalinio teismo sprendimas. Atitinkamai, kitoje šio darbo dalyje matysime, kad būtent pareigos, nustatytos nacionalinių teismų atžvilgiu, atsižvelgti į Teisingumo Teismo išaiškinimus pateiktus preliminariniuose nutarimuose laikymasis gali garantuoti privatiems subjektams, jog jų teisės bus apgintos nacionaliniame lygmenyje.

2.4. Preliminaraus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo teisinis poveikis privačių subjektų interesų apsaugos kontekste.

Nei EB Sutarties 234 straipsnyje, nei apskritai EB teisėje nėra aiškiai įtvirtinta, kokios yra ETT priimto preliminarbaus nutarimo teisinės pasekmės. Tačiau preliminarų nutarimų galią ir teisines pasekmes Teismas aiškiai apibrėžė savo praktikoje. *Benedetti* byloje⁵⁸ Teisingumo Teismas nustatė, kad preliminarus nutarimas dėl EB teisės išaiškinimo yra skirtas padėti nacionaliniam teismui atsakyti į iškilusius klausimus dėl EB teisės taikymo. Todėl nacionalinis teismas, kurio prašymą išnagrinėjęs Teisingumo Teismas priima preliminarų nutarimą, yra įpareigotas atsižvelgti į Teismo pateiktą EB teisės išaiškinimą. Tai reiškia, kad nacionalinis teismas priimdamas galutinį sprendimą nagrinėjamoje byloje turės taikyti EB teisės normą remdamasis Teisingumo Teismo pateiktu šios teisės normos išaiškinimu. Toks ETT valstybių narių teismų atžvilgiu nustatytas įpareigojimas kartais gali būti naudingas privatiems subjektams, kurie būdami bylos šalimis siekia apginti savo teises preliminarų nutarimų procedūros pagalba. Nors priimdamas preliminarų nutarimą Teismas tiesiogiai ir nepasako apie nacionalinių nuostatų galiojimą, tačiau nutarimo privalomumas lemia tai, kad nacionalinis teismas, gavęs tokį nutarimą, atitinkamas nacionalinės teisės nuostatas turi paskelbti netaikytinomis. Tokiu būdu, ETT pagalba yra užtikrinama privačių subjektų interesų apsauga.

Tačiau nesant EB teisės aktuose nustatyto imperatyvaus įpareigojimo valstybių narių teismams vadovautis ETT pateiktais preliminariais nutarimais, visuomet yra grėsmė, jog nacionaliniai teismai, priimdami sprendimus, neatsižvelgs į Teismo pateiktus EB teisės išaiškinimus. Tokiu atveju preliminarūs nutarimai, kaip viena iš asmens teisių apsaugos priemonių, netektų savo paskirties.

⁵⁸ ETT sprendimas byloje 52/76, Luigi Benedetti v. Munari F.lli s.a.s. (Rec. 1977, p. 163).

Jei prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo ETT pateikia ne paskutinės instancijos valstybės narės teismas, ir gavęs ETT priimtą preliminarų nutarimą, toliau nagrinėdamas bylą ir priimdamas galutinį sprendimą jis neatsižvelgia į ETT pateiktą teisės išaiškinimą, tokio teismo sprendimo apskundimas aukštesnėms teisminėms instancijoms tikriausiai nesukels didesnių problemų daugelyje valstybių narių. Tačiau, jei tokį prašymą bus pateikęs paskutinės instancijos valstybės narės teismas, situacija šiek tiek pasikeis, nes tokių teismų sprendimai pagal nacionalinę teisę dažniausiai negali būti skundžiami. Todėl jei paskutinės instancijos teismas, priimdamas galutinį sprendimą byloje, kurioje buvo kreiptasi į ETT dėl preliminarus nutarimo, neatsižvelgs į ETT pateiktą išaiškinimą, tai reikš, kad privatūs subjektai, siekdami apginti savo interesus turės tik vieną galimybę – inicijuoti ieškinio dėl valstybės narės įsipareigojimų nevykdymo pagal EB Sutarties 226 straipsnį padavimą. Todėl nacionaliniai teismai yra iš esmės priversti laikytis ETT nutarimų jau vien norėdami išvengti valstybės atsakomybės, kuri galėtų kilti Komisijai pradėjus pažeidimų procedūrą prieš valstybę.

Antra vertus, ETT savo praktikoje yra pabrėžęs, kad tai, jog teismas neatsižvelgia į aukščiau priimtą preliminarų nutarimą ar Teismo teisminę praktiką apskritai, bus traktuojama kaip rimtas EB teisės pažeidimas⁵⁹. Atitinkamai, galima daryti išvadą, jog tokiu atveju privatus subjektas turi galimybę paduoti ieškinį prieš valstybę dėl žalos, kurią asmuo patyrė valstybės narės teismui nepagrįstai nepritaikius Teisingumo Teismo EB teisės išaiškinimo konkrečioje byloje, atlyginimo. Kai kurie autoriai pažymi, jog ETT priimtų sprendimų nepripažinimas yra tas pats kas narystės ES išsižadėjimas⁶⁰. Tikriausiai dėl šios priežasties atvejai, kai valstybių narių teismai neatsižvelgia į ETT pateiktus sprendimus praktikoje pasitaiko daugiau kaip labai reta išimtis, nei taisyklė⁶¹.

Toliau analizuojant preliminarus nutarimo dėl EB teisės išaiškinimo teisinį poveikį ir jo galią privačių subjektų interesų apsaugai, reikia pažymėti, jog preliminarus nutarimas gali būti naudingas ne tik tos bylos, kurios nagrinėjimo metu jis buvo pateiktas, šalims, bet ir kitiems

⁵⁹ ETT sprendimas byloje C-224/01, Gerhard Köbler v. Republik Österreich, [2003], ECR I-10239.

⁶⁰ Gierczyk Y. N. The evolution of the European legal system: the European Court of Justice's role in the harmonization of laws. ILSA Journal of International and Comparative Law. 2005, No. 153. Žr.

[http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-](http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational)

[000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational](http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational)

⁶¹ Jones L. The interaction between national courts and international tribunal: opinions of the Court of the European Union in national courts. New York University Journal of International Law and Politics. 1997, No. 275. Žr.

[http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-](http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational)

[000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational](http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational)

subjektams, kurių teisės ateityje dar gali būti pažeistos bet kuriai valstybei narei įvykdant tą pačią ar panašią veiką. Teisingumo Teismas savo praktikoje aiškiai pabrėžė, jog jo priimtas preliminarus nutarimas sukelia teises pasekmes ir įgyja prejudicinę reikšmę ne tik pagrindinę bylą nagrinėjusiam nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi į ETT, bet taip pat ir kitiems teismams, kurie nagrinės panašaus pobūdžio bylas ateityje⁶². Kitaip tariant, jei jau yra priimtas ETT sprendimas panašioje ar tokioje pačioje byloje, kurią nagrinėja nacionalinis teismas, pastarasis privalo vadovautis tuo sprendimu kaip precedentu savo byloje. Todėl privatūs subjektai, siekdami apginti EB teisės pastariesiems suteikiamas teises, turi galimybę remtis Teisingumo Teismo priimtais preliminariais nutarimais dėl EB teisės išaiškinimo, kurie galėtų būti jiems naudingi įrodinėjimo procese.

Nacionalinių teismų pareiga taikyti jų nagrinėjamosiose bylose ankstesnius ETT Bendrijos teisės išaiškinimus padeda užkirsti kelią neteisingoms savarankiškai padarytomis nacionalinių teismų EB teisės nuostatų interpretacijoms, galinčioms iš esmės pažeisti asmenų teises. Kita vertus, Teisingumo Teismas, nustatydamas valstybių narių teismams pareigą vadovautis jo priimtais preliminariais nutarimais, ne tik pats apsaugo nuo bereikalingo darbo krūvio, kuris realiai atsirastų sprendžiant tapačius ar panašius klausimus, bet ir padėjo nacionaliniams teismams užtikrinti veiksmingesnį proceso ekonomiškumo principo įgyvendinimą.

Reikia pažymėti, jog ratas asmenų, kuriems gali pasitarnauti ETT pateiktas EB teisės normos išaiškinimas yra pakankamai platus. Kartais savo teises preliminarus nutarimo pagalba gali apginti ne tik tos bylos, kurios nagrinėjimo metu buvo pateiktas preliminarus nutarimas, šalys bei subjektai, kurių teisės ateityje dar gali būti pažeistos, bet ir tie asmenys, kurie praeityje jau seniai susitaikė su jų teisių pažeidimu. Tokią išvadą galima padaryti dėl žemiau nurodytų priežasčių.

Kaip jau buvo ne kartą akcentuota šiame darbe, Teisingumo Teismo pareiga yra užtikrinti vienodą EB teisės taikymą ir aiškinimą visose valstybėse narėse. Atitinkamai, šią pareigą didžiąja dalimi Teismas įgyvendina preliminarinių nutarimų procedūros pagrindu. Norėdamas nepažeisti teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principų Teisingumo Teismas siekia, kad EB teisė būtų taikoma ir aiškinama vienodai visą laiką, t.y. nuo pat atitinkamos teisės normos priėmimo ir įsigaliojimo momento iki pat tos teisės normos pripažinimo negaliojančia, jos pakeitimo arba

⁶² ETT sprendimas byloje 28-30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV and Hoechst-Holland NV v. Nederlandse Belastingadministratie*, [1963], ECR 31.

panaikinimo. Dėl šios priežasties, Teismo nuomone, pastarojo priimtas preliminarus nutarimas dėl EB teisės normos išaiškinimo konkrečioje byloje turėtų būti taikomas ne tik tos bylos šalims, bet ir teisiniams santykiams, atsiradusiems iki šio nutarimo priėmimo, jei šių teisinių santykių aplinkybės yra labai panašios.⁶³ Kitaip tariant, ETT pateiktas EB teisės normos išaiškinimas turi būti taikomas laikotarpiui nuo šios teisės normos priėmimo momento iki atitinkamo Teismo išaiškinimo. Tai reiškia, kad pasinaudoti preliminariume nutarime Teismo pateiktais išaiškinimais galės ir tokie asmenys, kurių teisės, garantuojamos EB teisės, buvo nepagrįstai pažeistos konkrečios valstybės narės elgesiu praeityje. Todėl, galima sakyti, jog ETT, nustatydamas preliminarinių nutarimų retrospektyvų veikimą, tokiu būdu dar labiau praplėtė privačių subjektų ratą, kurie remdamiesi tuose preliminariumuose nutarimuose pateiktais EB teisės normų išaiškinimais, gali apginti savo teises nacionaliniuose teismuose.

Pastebėtina, jog ES valstybės ne kartą kritikavo tokią Teisingumo Teismo preliminariniams nutarimams suteiktą galią, pabrėždamos neigiamas pasekmes, kurias gali sukelti preliminarinių nutarimų galiojimas atgal. Iš tikrųjų ETT pripažino, jog kartais siekiant laikytis teisinio tikrumo principo bei siekiant, kad neatsirastų neigiamų pasekmių preliminaraus nutarimo galiojimas atgal gali būti ribojamas⁶⁴. Tačiau tai, pasak Teismo, galima padaryti tik išimtiniais atvejais, kai yra teisinių aplinkybių, pagrindžiančių šį ribojimą⁶⁵. Nors ETT savo sprendimuose nepateikė išsamaus sąrašo išimtinių aplinkybių, leidžiančių apriboti priimto preliminaraus nutarimo taikymą, *Defrenne II* byla⁶⁶ gali būti pateikta kaip pavyzdys, kuomet Teisingumo Teismas priimtame preliminariume nutarime nustatė ir konstatavo, kad jo priimto preliminaraus nutarimo galiojimas atgal turi būti apribotas, priešingu atveju, gali kilti sunkių neigiamų ekonominių pasekmių. Tačiau, verta pažymėti, jog šioje byloje Teisingumo Teismas nustatė, kad jo priimto preliminaraus nutarimo negaliojimas atgal nebus taikomas asmenims, kurie dar iki priimant šį nutarimą pareiškė ieškinius dėl savo teisių gynybos.

Viename iš savo naujesnių preliminarinių nutarimų⁶⁷, Teisingumo Teismas konstatavo, jog EB Sutarties 10 str. įtvirtintas ES ir valstybių narių institucijų bendradarbiavimo principas įpareigoja administracinę instituciją, gavus atitinkamą prašymą, peržiūrėti įsigaliojusį savo

⁶³ ETT sprendimas byloje 24/86, *Vincent Blaizot v. University of Liège and others*, [1988], ECR 379.

⁶⁴ ETT sprendimas byloje C-43/75, *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, [1976], ECR 00455.

⁶⁵ Cairns W. *Introduction to EU Law*. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997. P. 134.

⁶⁶ Žr. Išnašą Nr. 64.

⁶⁷ ETT sprendimas byloje C-453/00, *Kühne & Heitz* (Rec. 2004, p. I-837).

sprendimą, atsižvelgiant į vėliau ETT pateiktą Bendrijos teisės nuostatos interpretavimą, jei nacionalinėje teisėje yra įtvirtinta galimybė administracinei institucijai atšaukti savo sprendimą; administracinis sprendimas įsigaliojo, jį patvirtinus nacionaliniam galutinės instancijos teismui; administracinis sprendimas buvo pagrįstas neteisingu Bendrijos teisės interpretavimu, o nacionalinis teismas neįvykdė savo pareigos kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo priėmimo; suinteresuotas asmuo nedelsdamas kreipėsi į administracinę instituciją, kai tik sužinojo apie vėliau ETT pateiktą išaiškinimą.

Tačiau verta pažymėti, jog EB Sutarties 10 str. įtvirtintas Bendrijos ir valstybės narės bendradarbiavimo principas turėtų būti taikomas nepažeidžiant kitų svarbių Bendrijos teisės principų. Todėl *Kühne* byloje, remdamasis būtinumu įgyvendinti *res judicata* principą, Teisingumo Teismas nurodė, kad nacionaliniams teismams nekyla pareiga peržiūrėti įsiteisėjusius teismų sprendimus, kurie prieštarauja EB teisei. Taigi, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog *Kühne* byloje pareiga peržiūrėti sprendimus, prieštaraujančius EB teisei, buvo nustatyta viešojo administravimo institucijai, kuri turi teisę peržiūrėti savo sprendimus. Tuo tarpu, atsižvelgiant į juridinės galios principo svarbą tiek Bendrijos teisės sistemoje, tiek nacionalinės teisės sistemose, siekiant užtikrinti teisės ir teisinių santykių stabilumą, taip pat gerą teisingumo administravimą, dėl teismo sprendimų, kurie, išnaudojus visas galimas teismines priemones arba pasibaigus jų taikymui numatytiems terminams, tampa galutiniai, pasak Teismo, nebegalės būti pareikšti ieškiniai.

Atitinkamai, galima daryti išvadą, jog ETT priimti preliminarūs nutarimai dėl EB teisės išaiškinimo ne visuomet galės būti taikomi atgal. Tai reiškia, kad privatūs subjektai, kurie tik po kurio laiko ETT priimto preliminarus nutarimo pagrindu sužinos, jog jų teisės buvo pažeistos konkrečiu valstybės narės elgesiu praeityje, turės galimybę remtis šiuo preliminariu nutarimu anksčiau kilusiems teisiniams santykiams tinkamai išspręsti, jei tai bus galima padaryti pagal ETT *Kühne* byloje suformuotas sąlygas.

Bet kokių atveju, reziumuojant, galima tvirtai teigti, jog nacionaliniai teismai per preliminarų nutarimų procedūrą vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant privačių subjektų interesų apsaugą. Šis preliminarus nutarimo pagrindu atsirandantis ETT ir nacionalinių teismų sąveikos mechanizmas lemia, kad iš tikrųjų tiesioginė asmens teisių apsauga yra atliekama nacionaliniame teisme, kartu Teisingumo Teismui atliekant netiesioginį vaidmenį. Toks nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo kompetencijų atskyrimas išskiria preliminarus nutarimo institutą iš visų

kitų EB Sutartyje numatytų teisminės gynybos priemonių. Kadangi nacionalinis teisėjas saugo iš EB teisės kylančias teises, jis tampa europiniu teisėju⁶⁸.

2.5. Privačių subjektų interesų gynyba preliminarus nutarimo dėl EB teisės galiojimo pagalba, kai juos pažeidžia EB institucijos.

Aukščiau šiame darbe matėme, kaip preliminarus nutarimas dėl atitinkamos EB teisės nuostatos išaiškinimo gali pasitarnauti privatiems subjektams, siekiantiems apginti savo teises, kurias pažeidžia EB teisei prieštaraujantys valstybės narės teisės aktai. Tačiau, reikia pažymėti, jog asmens teisės gali būti pažeistos ne tik konkrečiu valstybių narių elgesiu, bet ir EB institucijų neteisėtais veiksmais. EB institucijos gali priimti tokį antrinės teisės aktą, kuris iš esmės prieštarauja EB pirminei teisei ir pažeidžia asmenų teises, garantuojamas pastariesiems atitinkamomis tos EB pirminės teisės nuostatomis. Kita vertus, privačių subjektų teisės gali būti analogiškai pažeistos nacionalinių teisės normų, skirtų įgyvendinti minėtus neteisėtus EB antrinės teisės aktus, pagrindu. Abiem šiais atvejais, EB Sutarties 234 str. numatytos preliminarus nutarimo procedūros pagalba, nors ir ne tiesiogiai, Bendrijų piliečiui sudaromos sąlygos ginti jo teises, iškeliant EB teisės aktą, kurie pažeidžia jo/jos teises, negaliojimo klausimą. Savaime suprantama, kad EB teisės akto arba atskirų jo nuostatų galiojimo klausimo išsprendimas ETT, gali turėti lemiamą įtaką priimant sprendimą pagrindinėje byloje ir užtikrinant asmens teisių gynybą.

EB Sutarties 234 str. suteikia Teisingumo Teismui kompetenciją tikrinti visų EB Sutarties 249 straipsnyje įtvirtintų antrinės teisės aktų galiojimą, nepriklausomai nuo to, ar jie taikomi tiesiogiai (pvz. reglamentai) ar netiesiogiai (pvz. direktyvos). Teisingumo Teismas savo praktikoje yra nurodęs, jog visi nacionaliniai teismai, t.y. ne vien tie, kurių sprendimai negali būti apskūsti, turi pareigą kreiptis į ETT, jeigu jie laiko neteisėtu EB antrinės teisės aktą ir dėl to ketina jo netaikyti konkrečioje byloje. Tai ETT konstatavo *Foto Frost* byloje, pabrėždamas, jog valstybės narės teismai patys yra įgalioti antrinės EB teisės galiojimo klausimą įvertinti tik teigiamai⁶⁹. Tuo tarpu, jeigu nacionalinis teismas laiko EB teisės normą negaliojančia, jis privalo kreiptis į ETT su paklausimu, iškeliant ginčijamos nuostatos galiojimo klausimą. Žinoma, ši

⁶⁸ Reich N. Judicial Protection in the EU. Jurisprudencija. 2004, t. 58(50), p. 88.

⁶⁹ ETT sprendimas byloje 314/85, *Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost*, [1987], ECR 4199.

taisyklė Teisingumo Teismo praktikoje buvo suformuota pirmiausia siekiant užtikrinti EB teisinės sistemos vienovę ir teisinio saugumo reikalavimą⁷⁰. Kita vertus, reikia pripažinti, jog toks kompetencijos paskirstymas tarp nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo gali pasitarnauti privatiems subjektams, kurie remdamiesi atitinkamomis ES teisės normomis bando apginti savo interesus nacionaliniuose teismuose.

Pavyzdžiui, dviejų valstybių narių teismai nagrinėja bylas, kuriose kyla klausimas, ar galioja tam tikras EB institucijų priimtas teisės aktas, suteikiantis atitinkamas teises privačiam subjektui. Pirmasis nacionalinis teismas gali nustatyti, kad EB teisės aktas negalioja, o antrasis gali nuspręsti kreiptis į ETT, kuris išnagrinėjęs prašymą priims preliminarų nutarimą, konstatuodamas, kad šis EB teisės aktas galioja. Tikėtina, kad pirmojo nacionalinio teismo priimtas sprendimas jau bus įvykdytas, kai bus priimtas preliminarus nutarimas, todėl esant tokioms aplinkybėms bus padaryta didelė žala ne tik EB teisės vienodo taikymo ir aiškinimo principo įgyvendinimui, bet ir asmens interesams, kuris nesėkmingai rėmėsi atitinkama EB teisės nuostata, suteikiančia jam tam tikras teises, nacionaliniame teisme⁷¹. Taigi, ETT, *Foto Frost* byloje atimdamas iš nacionalinių teismų įgaliojimus patiems konstatuoti Bendrijos institucijos priimtų aktų neteisėtumą, užtikrino privatiems subjektams teisę vadovautis EB teisės nuostatomis bylose tol, kol tos nuostatos nėra pripažintos negaliojančiomis paties ETT.

Kai kurių autorių nuomone, tikrinimas ar EB teisės aktas galioja, kuris yra atliekamas pagal EB Sutarties 234 str., daugiausia yra skirtas užtikrinti EB interesų apsaugą, o ne ginti bylos šalių teises⁷². Tokia išvada darytina dėl keleto priežasčių. Pirmą, prašymą ETT dėl preliminarus nutarimo teikia nacionalinis teismas, bet ne bylos šalys. Nepaisant to, jog bylos šalys gali pasisakyti dėl kreipimosi į ETT būtinybės, tačiau jos turi įtikinti nacionalinį teismą atlikti tokį veiksmą, o pačios savo iniciatyva to padaryti negali⁷³. Antra, preliminarus nutarimo institutas yra pagrįstas bendradarbiavimu tarp nacionalinių ir Europos Bendrijos teismų, skirtų visų pirma užtikrinti vienodą EB teisės taikymą ir aiškinimą ES. Trečia, EB teisinės gynybos sistema suteikia galimybę bylos šalims Europos Bendrijų teismuose ginčyti jas tiesiogiai ir konkrečiai liečiančius teisės aktus (neveikimą) pareiškiant ieškinius pagal EB Sutarties 230 str. 4 d. ir 232 str. 3 d. Be to, bylos šalys gali iškelti klausimą dėl EB teisės aktų galiojimo, remdamosi EB

⁷⁰ Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. US: Oxford University Press, 2000. P. 267.

⁷¹ Reich N. *Judicial Protection in the EU*. Jurisprudencija. 2004, t. 58(50), p. 88.

⁷² Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 111.

⁷³ Europos Sąjungos Teisės Seminarai. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 72.

Sutarties 241 str. Tuo tarpu, preliminarių nutarimų procedūra, lyginant ją su kitomis EB egzistuojančiomis teisminėmis gynybos priemonėmis, yra suformuota taip, kad ji nėra tiesiogiai orientuota į privačių subjektų apsaugą. Kitaip tariant, preliminarus nutarimo, dėl EB teisės akto galiojimo, pagrindu yra vykdoma objektyvi EB aktų teisėtumo kontrolė, kai tuo tarpu fiziniai ir juridiniai asmenys savo teisių gynybą turi galimybę realizuoti tiesioginių ieškinių pagalba.

Nepaisant šių argumentų, kartais preliminarus nutarimo institutą iš tiesų galima būtų sulyginti tiek su ieškiniais dėl panaikinimo ar neveikimo, reiškiamais pagal EB Sutarties 230 str. 4 d. ir 232 str. 3 d., tiek su prašymais pripažinti reglamentus netaikytinus (EB Sutarties 241 str.).

ETT Statuto 20 str. suteikia bylos šalims teisę pateikti savo pastebėjimus, kai pradamas nagrinėti prašymas dėl preliminarus nutarimo. Kai nacionalinis teismas pateikia prašymą ETT dėl preliminarus nutarimo priėmimo, kuriame iškeliamas klausimas dėl EB teisės akto galiojimo, Teismas gavęs tokį prašymą ieško motyvų, pagrindžiančių teisės akto negaliojimą pačiame prašyme arba ginčo šalių pateiktose pastabose⁷⁴. Tai reiškia, jog privatūs subjektai, kurie yra atitinkamos bylos šalys, gali nurodyti pastabose tam tikrus faktus, leidžiančius abejoti EB teisės akto galiojimu, o ETT, remdamasis minėtomis pastabomis galimai pradės tikrinti teisės akto galiojimą. Atitinkamai, tai iš dalies patvirtina, kad preliminarus nutarimo dėka yra ginami privačių subjektų interesai⁷⁵. Tuo tarpu, EB Sutarties 241 str. suteikia teisę bet kuriai proceso šaliai prašyti Teismą reglamentą pripažinti netaikytinu, jeigu nagrinėjant bylą ETT arba PIT iškyla taikytino reglamento galiojimo klausimas. Tokiu būdu, panašiai kaip ir preliminarių nutarimų proceso atveju, yra užtikrinama privačių subjektų teisių apsauga nuo EB institucijų neteisėtų veiksmų.

Analogiškai, preliminarių nutarimų procedūrą galima būtų palyginti ir su ieškiniais dėl panaikinimo, reiškiamais pagal EB Sutarties 230 str. 4 d. Tuo labiau, reikia pažymėti, jog kartais ši procedūra gali būti vienintelė galimybė privatiems subjektams panaikinti EB norminį teisės aktą, kuris pažeidžia jų teises, garantuojamas EB pirminės teisės nuostatomis. Kitaip tariant, kai kurie autoriai yra įsitikinę, jog EB Sutarties 234 str. įtvirtinta procedūra papildo EB Sutarties 230 str. 4 d. reglamentuojamą ieškinių dėl teisės aktų panaikinimo procesą. Todėl yra laikoma, jog

⁷⁴ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 112.

⁷⁵ Hartley C. T. EU Law in a Global Context. United Kingdom: Cambridge University Press, 2004. P. 190.

preliminarūs nutarimai, kaip ir ieškiniai dėl panaikinimo, yra EB teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas⁷⁶.

EB Sutarties 230 str. 4 d. suteikia teisę fiziniams ir juridiniams asmenims pareikšti ieškinį Bendrijų teismams dėl Bendrijos institucijų priimtų privalomo pobūdžio teisės aktų panaikinimo. Tačiau vadovaujantis EB Sutarties 230 str. 4 d., fiziniai ir juridiniai asmenys, skirtingai nei valstybės narės bei EB institucijos, ieškinį dėl panaikinimo gali pareikšti tik esant pakankamai griežtoms sąlygoms – aktas, kurį siekiama apskusti turi būti atitinkamam asmeniui skirto sprendimo⁷⁷ formos arba sprendimo, kuris, nors ir būtų kitam asmeniui skirto reglamento ar sprendimo formos, bet tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs.

Sprendžiant ar pagal EB Sutarties 230 str. 4 d. konkretus asmuo turi teisę pareikšti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, lemia ne šio teisės akto pavadinimas. Priešingai, ieškinys gali būti pareikštas ir dėl tokių teisės aktų, kurie formaliai nors ir yra reglamento teisinės formos, tačiau iš tiesų atitinka EB Sutarties 249 str. 4 d. nurodytus sprendimo požymius⁷⁸. Kuomet sprendimas yra adresuotas tiesiogiai ieškovui, pastarasis be didesnių problemų gali ginčyti tokį sprendimą, pareikšdamas ieškinį PIT (EB Sutarties 225 str. 1 d.). Tačiau daug sudėtingiau būna tada, kai reikia nustatyti, ar teisės aktas (pvz. reglamentas) tiesiogiai ir konkrečiai yra susijęs su ieškovu.

Tiesioginė sąsaja egzistuoja tuomet, kai tiesiogiai pats teisės aktas, o ne šio teisės akto įgyvendinimo priemonė veikia ieškovo interesus⁷⁹. Tuo tarpu spręsdamas, ar teisės aktas ieškovą liečia konkrečiai, ETT remiasi savo praktikoje suformuluota vadinamąja *Plaumano formulė*⁸⁰. Vadovaujantis šia formule yra laikoma, kad teisės aktas ieškovą liečia konkrečiai, kai dėl tam tikrų asmeninių savybių ar ypatingų aplinkybių, išskiriančių ieškovą iš kitų asmenų, ieškovas gali būti identifikuotas kaip šio teisės akto adresatas⁸¹. Teisingumo Teismo praktika iliustruoja,

⁷⁶ Vogt M. Indirect judicial protection in the EC law – the case of the plea of illegality. *European Law Review*. 2006, No. 31(3). Žr.

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>

⁷⁷ Remiantis EB Sutarties 249 str. 4 d., sprendimai visos apimties yra privalomi tiems, kam jie skirti. Jie pasižymi tiesioginiu veikimu ir yra daugiau individualaus pobūdžio administraciniai, o ne norminiai aktai.

⁷⁸ Craig P. and de Burca G. *EC Law. Text, Cases, and Materials*. United States: Oxford University Press, 1995. P. 461.

⁷⁹ ETT sprendimas byloje 11/82, A. E. Piraiki–Patraiki v. Commission, [1985], ECR 207.

⁸⁰ Koch C. Locus standi of private applicants under the EU Constitution: preserving gaps in the protection of individuals' right to an effective remedy. *European Law Review*. 2005, No. 30(4). Žr.

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>

⁸¹ ETT sprendimas byloje 25/62, Plaumann & Co. v. Commission, [1963], ECR 95.

jog įrodyti konkrečios teisės akto sąsajos su atitinkamu subjektu buvimą yra tikrai sudėtinga⁸². Todėl, galima sakyti, kad privačių subjektų teisė pareikšti ieškinį dėl EB norminio teisės akto (pvz. reglamento) panaikinimo, pagal EB Sutarties 230 str. 4 d., yra pakankamai ribota. Taigi, nors EB teisminės gynybos sistema suteikia galimybę fiziniams ir juridiniams asmenims EB teismuose ginčyti šiuos asmenis tiesiogiai ir konkrečiai liečiančius teisės aktus pareiškiant ieškinius pagal EB Sutarties 230 str. 4 d., tačiau privatiems subjektams iš esmės nesuteikta teisė tiesiogiai reikšti ieškinius dėl norminių EB teisės aktų panaikinimo. Atitinkamai, šios aplinkybės daugelio autorių nuomone kelia pagrįstą abejonių dėl efektyvios teisinės gynybos užtikrinimo privačių subjektų atžvilgiu.

Antra vertus, EB Sutarties 230 str. 5 d. yra įtvirtintas dviejų mėnesių terminas ieškiniui dėl EB teisės akto panaikinimo pareikšti, skaičiuojamas nuo to akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos, arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužinojo. Šis terminas yra naikinamasis, o tai reiškia, kad jį praleidęs, ieškovas nebegalės kreiptis į Teismą tiesiogiai dėl savo teisių gynybos⁸³. Galima sakyti, jog toks trumpas ieškininės senaties terminas taip pat riboja privačių asmenų teisę į teisminę gynybą skundžiant EB institucijų neteisėtus veiksmus⁸⁴.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog norminių teisės aktų teisėtumo kontrolę fiziniai ir juridiniai asmenys gali pasiekti netiesiogiai preliminarus nutarimo pagalba, kas iš dalies kompensuoja teisės ginčyti norminius EB teisės aktus nebuvimą. Tai pripažino netgi pats Teisingumo Teismas vienoje iš naujausių savo bylų nurodydamas, jog EB Sutarties 230 ir 241 straipsniai iš vienos pusės bei 234 straipsnis iš kitos pusės sukūrė išsamią teisinės gynybos priemonių ir procesų sistemą, leidžiančią patikrinti Bendrijos institucijų aktų teisėtumą, ir šią kontrolę pavedė Bendrijos teisėjams. Pasak Teismo, šioje sistemoje fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie dėl EB Sutarties 230 str. 4 d. įtvirtintų leistinumo sąlygų negali tiesiogiai apskusti norminio pobūdžio teisės aktų, turi teisę priklausomai nuo bylos aplinkybių arba netiesiogiai prašyti

⁸² Vogt M. Indirect judicial protection in the EC law – the case of the plea of illegality. *European Law Review*. 2006, No. 31(3). Žr.

http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=_top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR

⁸³ Vogt M. Indirect judicial protection in the EC law – the case of the plea of illegality. *European Law Review*. 2006, No. 31(3).

http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=_top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR

⁸⁴ Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. US: Oxford University Press, 2000. P. 261-262.

pripažinti teisės aktą netaikytinu pagal EB Sutarties 241 str., arba kreiptis į nacionalinius teismus ginčijant EB teisės akto įgyvendinimo priemonę ir siekti, jog būtų pateiktas paklausimas ETT prašant preliminaraus nutarimo⁸⁵. Tačiau pastebėtina, kad šiuo atveju galimybė privačiam subjektui apginti savo teises, kurias pažeidžia EB antrinis teisės aktas, ETT nurodytais būdais yra pakankamai miglota dėl žemiau nurodytų priežasčių.

Pirma, EB Sutarties 241 str. numatyta procedūra nėra savarankiška ieškinių rūšis – šalis gali prašyti pripažinti teisės aktą netaikytinu jau nagrinėjamoje byloje. Tai reiškia, kad jei ETT nebus nagrinėjama byla, kurioje galėtų iškilti tam tikro norminio EB teisės akto galiojimo klausimas, privatus subjektas neturės galimybės prašyti Teismą pripažinti tą teisės aktą netaikytinu. Todėl negalima teigti, jog EB Sutarties 241 str. įtvirtinta procedūra yra pakankamai veiksminga teisinės gynybos priemonė, leidžianti privatiems subjektams ginčyti norminio pobūdžio EB teisės normų, tiesiogiai veikiančių asmenų teisinę padėtį, teisėtumą.

Kita vertus, ETT siūlomas preliminaraus nutarimo institutas taip pat negali visuomet garantuoti efektyvios teisinės gynybos privačių subjektų atžvilgiu. Pirma problema su kuria galima susidurti asmuo, bandydamas preliminaraus nutarimo būdu netiesiogiai apginti savo teises, kurias pažeidžia norminis EB antrinės teisės aktas gali būti susijusi su nacionaline teise. Konkrečios valstybės narės proceso teisės normos gali neleisti privačiam subjektui pareikšti ieškinio nacionaliniuose teismuose siekiant nuginkčyti EB teisės akto įgyvendinimo priemones. Tačiau net ir tokiu atveju Teisingumo Teismas tvirtai laikosi savo pozicijos nesuteikti privačiam subjektui galimybės reikšti ieškinio dėl teisės akto (pvz. reglamento) panaikinimo tiesiogiai PIT, jeigu tas teisės aktas šio subjekto neišskiria kaip tiesioginio adresato⁸⁶. Priešingu atveju, t.y. jei tokia galimybė privačiam subjektui būtų suteikta, tai reikštų, jog Bendrijos teismų teisėjas turėtų tirti ir aiškinti nacionalines proceso teisės normas, o tai peržengtų jo kompetenciją tikrinti EB teisės aktų teisėtumą⁸⁷. Kaip bebūtų, reikia pažymėti, jog Teismas tokiose situacijose neižvelgia EB teisinės sistemos trūkumų užtikrinant privačių subjektų teises, o, priešingai, pabrėžia, jog būtent valstybės narės turi numatyti sistemą teisinės gynybos priemonių, leidžiančių užtikrinti

⁸⁵ ETT sprendimas byloje C-263/02, *Commission of the European Communities v. Jégo-Quéré & Cie SA*, [2004], ECR I-3425.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Ragolle F. Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent evolutions. *European Law Review*. 2003, No. 28(1). Žr.

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>

asmenims teisę į efektyvią teisminę gynybą⁸⁸. Pasak Teismo, Bendrijos teisės asmenims suteiktų teisių veiksmingos teisminės gynybos principas turi būti aiškinamas kaip nereikalaujantis valstybės narės teisėje numatyti atskiros ieškinių rūšies, kurios pagrindinis dalykas būtų nacionalinės teisės nuostatų atitikties EB teisei nagrinėjimas, jeigu kitos veiksmingos teisinės priemonės, kurios nėra mažiau palankios už reglamentuojančias panašius nacionaline teise pagrįstus ieškinius, leidžia įvertinti šią atitiktį netiesiogiai, tačiau tai turi patikrinti nacionalinis teismas⁸⁹. Kalbant apie aukščiau minėtas *Unibet* byloje Teisingumo Teismo padarytas išvadas, svarbu paminėti, jog šis ETT sprendimas yra svarbus ir kitu aspektu, kuris gali būti itin naudingas asmenims, siekiantiems apginti savo teises, kurios yra nepagrįstai pažeidžiamos. Atitinkamai, *Unibet* byloje Teismas nurodė, jog Bendrijos teisės asmenims suteiktų teisių veiksmingos teisminės gynybos principas turi būti aiškinamas kaip reikalaujantis valstybės narės teisėje numatyti galimybę taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kol kompetentingas teismas nuspręs dėl nacionalinės teisės nuostatų atitikties Bendrijos teisei, jeigu taikyti šias priemones yra būtina siekiant užtikrinti visišką būsimo teismo sprendimo dėl šių teisių buvimo veiksmingumą. Tai reiškia, jog kilus abejonių dėl nacionalinių nuostatų atitikties Bendrijos teisei, nacionalinis teismas turi turėti galimybę sustabdyti minėtų nuostatų taikymą, kol kompetentingas teismas nuspręs dėl jų atitikties Bendrijos teisei. Šios laikinosios apsaugos priemonės, pasak ETT, turi būti taikomos vadovaujantis nacionalinio teismo taikytinos nacionalinės teisės nustatytais kriterijais, jeigu šie kriterijai nėra mažiau palankūs už taikomus panašioms nacionaline teise grindžiamiems prašymams ir dėl jų šių teisių laikinoji teisminė gynyba netampa praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga.

Antroji problema, su kuria galimai susidurtų privatus subjektas, siekdamas panaikinti jo manymu neteisėtą reglamentą preliminarus nutarimo pagrindu, yra tai, jog gali iš viso nebūti ši norminių EB teisės aktų įgyvendinančios nacionalinės priemonės, kuri galėtų būti ginčijama nacionaliniame teisme. Tikimybė, kad taip gali atsitikti daugelyje valstybių narių yra pakankamai didelė, kadangi reglamentai galioja ir sukelia teisinės pasekmės tiesiogiai, todėl juos nebūtina perkelti į nacionalinę teisę (EB Sutarties 249 str.). ETT nurodė, kad tokiu atveju, valstybių narių teisės sistemose gali būti numatyta galimybė suinteresuotam asmeniui prašyti nacionalinių institucijų priimti su EB teisės aktu susijusią priemonę, kuri toliau galės būti

⁸⁸ ETT sprendimas byloje C-432/05, *Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern*.

⁸⁹ Ten pat.

ginčijama nacionaliniame teisme⁹⁰. Tačiau vargu, ar tokia galimybė kur nors valstybių narių teisės sistemose yra įtvirtinta. Antra vertus, jei ji ir būtų įtvirtinta, tai reikštų, jog privatus subjektas, siekdamas apginti savo interesus, kuriuos pažeidžia EB antrinės teisės aktas, būtų priverstas laukti, kol nacionalinės institucijos imsis atitinkamų veiksmų, jei tokių veiksmų iš viso ketinama imtis⁹¹. Nėgana to, jei nacionalinė EB teisės aktą įgyvendinanti priemonė ir būtų priimta, privatus subjektas dar turėtų įtikinti nacionalinį teismą pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo pateikimo dėl atitinkamo EB teisės akto galiojimo ETT, kas dažniausiai būna pakankamai problematiška⁹².

Tačiau, jei nėra konkrečios nacionalinės EB teisės norminių teisės aktą įgyvendinančios priemonės, o egzistuoja tik EB antrinės teisės aktas, kurį konkretus asmuo siekia pripažinti netaikytinu, toks asmuo galėtų sąmoningai pažeisti jo manymu neteisėtą EB teisės aktą, siekiant, kad jis būtų patrauktas atsakomybėn iškeliant bylą nacionaliniame teisme, o jau tuomet, pateisinant tam tikrą savo veiką, šis asmuo galėtų ginčyti atitinkamo EB teisės akto teisėtumą⁹³. Suprantama, jog tokiomis priemonėmis privatus subjektas įgyvendintų savo tikslą patekti į nacionalinį teismą ir būti išklaustytu, tačiau sunkiai suprantama kaip toks interesų gynimo būdas galėtų būti pateisinamas teisinėje valstybėje, kuri turi pareigą užtikrinti veiksmingą teisinę gynybą asmenų atžvilgiu. Šiuo atveju galima kalbėti, ne tik apie nuostolius ir galimus teisių suvaržymus, kuriuos asmuo, būdamas kaltoji šalis, patirtų pradėjus prieš jį teismo procesą, bet ir tokio asmens teisių ignoravimą, neteisėtai jas varžant neteisėtu aktu ir nepaliekant asmeniui veiksmingų gynybos priemonių. Be kita ko, toks asmuo patekęs į nacionalinį teismą, po to dar turėtų įtikinti jį kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo EB antrinės teisės akto galiojimo klausimu, o jau tik tuomet, jei pavyktų tai padaryti, galima būtų tikėtis pažeistų interesų gynybos.

Įvertinus šią ETT manymu EB Sutarties 234 str. suteikiamą galimybę privatiems subjektams apginti savo interesus, kuriuos pažeidžia pačios EB institucijos bei sunkumus, kuriuos reikia įveikti, abejotina, ar daug asmenų ryžtųsi tokiu būdu ginti savo teises. Akivaizdu,

⁹⁰ Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. US: Oxford University Press, 2000. P. 261-262.

⁹¹ Ten pat, P. 262.

⁹² Ten pat, p. 266.

⁹³ Tokią galimybę privatiems subjektams ginčyti norminių EB teisės aktų teisėtumą analizavo Generalinis Advokatas Jacobs. Žr. Ragolle F. Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent evolutions. *European Law Review*. 2003, No. 28(1) - <http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>

jog EB Sutarties 234 str. įtvirtinta preliminarių nutarimų procedūra nėra tokia gera priemonė, kaip iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, privatiems subjektams apginti savo teises, kurias pažeidžia atitinkami EB institucijų priimti norminiai teisės aktai. Vis dėl to, reikia pripažinti, jog Teisingumo Teismas suteikė šiai procedūrai ypatingą reikšmę asmens teisių užtikrinimo srityje, sulygindamas ją su ieškiniais dėl panaikinimo, reiškiamais pagal EB Sutarties 230 str. 4 dalį. Žinoma, preliminarių nutarimų procedūra nėra tolygi ieškiniams dėl panaikinimo, kurie buvo sukurti asmens teisėms ginti, bet kai kurių autorių nuomone, šioje srityje ji įgavo labai didelę reikšmę, suteikdama asmenims papildomą galimybę apginti savo teises ir teisėtus interesus nacionaliniuose teismuose, kai jie to negali padaryti ieškinių dėl teisės akto panaikinimo pagalba⁹⁴.

Be to, kai kurie autoriai mano, kad preliminarių nutarimų procedūra gali daryti įtaką ir tam, kad švelnės EB sutarčių nuostatos, leidžiančios privatiems asmenims pareikšti ieškinius pagal EB Sutarties 230 str. 4 d⁹⁵. Kitaip tariant, preliminarūs nutarimai gali lemti Teismo pozicijos kitimą, vertinant privačių subjektų *locus standi* šiuose ieškiniuose, kadangi, kaip matėme, šiuo metu privačių subjektų galimybės tiesiogiai ginčyti norminius EB teisės aktus, kurie pažeidžia šių asmenų teises, yra iš tiesų labai ribotos. Tačiau, jei privatiems subjektams ateityje pavyks sėkmingai nuginčyti jų teises pažeidžiančias antrinės EB teisės normas netiesiogiai preliminarių nutarimų pagrindu, tai natūralu, jog gali kilti klausimas, ar nebūtų racionaliau leisti šiems asmenims tai daryti tiesiogiai Liuksemburge.

Iš tikrųjų reikia pažymėti, jog jau dabar buvo mėginimų keisti reikalavimus, kuriuos tenka išpildyti privatiems subjektams, norint pareikšti ieškinius dėl norminių EB teisės aktų panaikinimo EB Sutarties 230 str. 4 d. pagrindu. Siekiant labiau užtikrinti efektyvią individo teisių teisminę gynybą, vienoje iš naujausių bylų PIT konstatavo, kad fizinis ar juridinis asmuo turėtų būti laikomas konkrečiai paveiktu jį tiesiogiai liečiančios bendro pobūdžio nuostatos, jeigu tokia nuostata neabejotinai blogina asmens teisinę padėtį, ribodama šio asmens teises arba numatydama jam pareigas, nepaisant to, jog tokia nuostata taip pat blogina arba gali bloginti neapibrėžto skaičiaus kitų asmenų teisinę padėtį. PIT nuomone negalima traktuoti, jog EB Sutarties 234 str. bei 235 ir 288 straipsniuose įtvirtinti procesai piliečiams suteikia veiksmingas

⁹⁴ Craig P. and de Burca G. EC Law. Text, Cases, and Materials. United States: Oxford University Press, 1995. P. 492.

⁹⁵ Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. Justitia. 2005/4, p. 44.

teisinės gynybos priemonės, leidžiančias ginčyti norminio pobūdžio EB teisės normų, tiesiogiai veikiančių asmenų teisinę padėtį, teisėtumą⁹⁶.

Tačiau ETT, išnagrinėjęs šią bylą apeliacine tvarka, panaikino PIT sprendimą, pasilikdamas prie savo ankstesnės praktikos ieškinių dėl norminio pobūdžio aktų ginčijamo leistinumo srityje ir kaip matyti kol kas atsilaiko prieš mėginimus ją keisti. Teisingumo Teismas šiame sprendime dar kartą pažymėjo, kad fizinis ar juridinis asmuo tik tada konkrečiai yra veikiamas teisės normos, kai dėl tam tikrų asmeninių savybių ar ypatingų aplinkybių, išskiriančių subjektą iš kitų asmenų, toks subjektas gali būti identifikuotas kaip šios teisės normos adresatas⁹⁷. Atitinkamai tik tokiu atveju asmuo gali pareikšti ieškinį, siekdamas nugincyti konkrečią EB teisės normą, tiesiogiai Bendrijų teismams.

Nepaisant to, jog tai buvo nesėkmingas bandymas švelninti EB Sutarties 230 str. 4 d. įtvirtintus reikalavimus taikomus privačių subjektų atžvilgiu, vis dėl to, reikia pripažinti, jog kartais būtent preliminarių nutarimų procedūra gali padėti asmenims pasiekti norimą rezultatą. Niekas nepaneigs, jog EB Sutarties 234 str. suteikia teisę privatiems subjektams nacionaliniuose teismuose pagal vidaus teisės nuostatas ginčyti nacionalines EB teisės įgyvendinimo priemones, o nacionaliniai teismai savo ruožtu turi įgaliojimus kreiptis į ETT, pateikdami klausimą dėl EB teisės normos, buvusios pagrindu nacionaliniam teisės aktui priimti, galiojimo. Nagrinėdamas tokį paklausimą ETT pagal EB Sutarties 234 str. turi patikrinti Bendrijos institucijų ir ECB teisės aktų teisėtumą ir, nustatęs, kad EB teisės norma prieštarauja aukštesnės teisinės galios teisės aktui (pirminei teisei), konstatuoti tokios normos negaliojimą. Jei ETT pripažįsta antrinės teisės aktą, dėl kurio buvo klausama prašyme dėl preliminaraus nutarimo, negaliojančiu, tai ir nacionaliniai teisės aktai, skirti jį įgyvendinti, tampa negaliojančiais, nes iš ne teisės, negali kilti teisė. Tokiu būdu yra užtikrinama privačių subjektų interesų, kuriuos pažeidžia EB institucijų veiksmai, gynyba.

Kalbant apie preliminarius nutarimus dėl EB teisės aktų galiojimo, svarbu tai, kad ETT konstatavimas, jog atitinkamas teisės aktas arba jo dalis negalioja, yra privalomas ne tik nacionaliniam teisėjui, pateikusiam klausimą dėl tokio akto galiojimo, tačiau sudaro pakankamą pagrindą bet kuriam kitam teisėjui laikyti tokį teisės aktą arba jo dalį negaliojančiu, kai toks

⁹⁶ ETT sprendimas byloje T-177/01, *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission of the European Communities*, [2002], ECR II-2365.

⁹⁷ ETT sprendimas byloje C-263/02, *Commission of the European Communities v. Jégo-Quéré & Cie SA*, [2004], ECR I-3425.

klausimas kyla jo nagrinėjamoje byloje. Taip yra, todėl, kad preliminarus nutarimas, kuriame konstatuojama, kad EB teisės aktas negalioja, turi *erga omnes* poveikį ir suponuoja panašią kaip ir sprendimas dėl EB teisės aktų panaikinimo situaciją⁹⁸. Tai padeda užtikrinti tiek bylos, kurioje buvo pateiktas atitinkamas preliminarus nutarimas, šalių interesų apsaugą, tiek ir visų kitų asmenų teisių, kurios gali būti pažeistos ateityje, gynybą. Tačiau, nors ETT jau yra priėmęs sprendimą atitinkamu klausimu, kiti nacionaliniai teismai turi galimybę, kai mano, kad to reikia, vėl kreiptis į ETT⁹⁹.

Be to, Teismo nuomone, preliminarus nutarimas dėl Bendrijos institucijos priimto teisės akto galiojimo galioja atgal¹⁰⁰. Tai reiškia, kad negaliojančiu paskelbtas teisės aktas yra neteisėtas *ab initio* ir tik išimties atveju Teismas gali nukrypti nuo preliminarus nutarimo galiojimo atgal principo¹⁰¹. Taip pat, kaip ir tuo atveju, kai priimamas preliminarus nutarimas dėl teisės išaiškinimo, preliminarus nutarimo dėl teisės akto galiojimo taikymas negali būti ribojamas tiems asmenims, kurie dar iki šio sprendimo priėmimo buvo pateikę ieškinius arba prašymus dėl savo teisių gynybos¹⁰². Todėl galima tvirtai sakyti, jog preliminarus nutarimo dėka yra užtikrinama ne tik konkrečios bylos šalių interesų gynyba, bet ir tų privačių subjektų, kurių teisės buvo pažeistos neteisėtais EB institucijų veiksmais praeityje.

⁹⁸ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 12.

⁹⁹ Ten pat, p. 12.

¹⁰⁰ Cairns W. *Introduction to EU Law*. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997. P. 134.

¹⁰¹ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84), p. 12.

¹⁰² Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. US: Oxford University Press, 2000. P. 269.

III SKYRIUS. NACIONALIŲ TEISMŲ DISKRECIJOS PATEIKTI PRAŠYMĄ ETT DĖL PRELIMINARAUS NUTARIMO PRIĖMIMO PROBLEMA PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ INTERESŲ GYNIMO ATŽVILGIU

Prašymą dėl preliminarus nutarimo pateikimo valstybės narės teismas gali pateikti savo iniciatyva arba išnagrinėjęs atitinkamą bylos šalių gautą prašymą¹⁰³. Tačiau, net jei ir yra gautas atitinkamas bylos šalių prašymas, galutinį sprendimą kreiptis į ETT ar ne, priima nacionalinis teismas. Tai lemia visose demokratinėse valstybėse plačiai pripažįstamas nacionalinių teismų nepriklausomumo principas, kuris reiškia, jog teisminės instancijos, siekdamos tinkamai įgyvendinti jiems pavestą teisingumo vykdymo funkciją, negali būti priklausomos nei nuo bylos šalių nei nuo kitų trečiųjų asmenų. Netgi ETT savo praktikoje yra aiškiai pabrėžęs, kad jis atsako tik į nacionalinių teismų pateikiamus prašymus, o ne į pavyzdžiui, suinteresuotų šalių pateikiamus klausimus ar į jų padarytus nacionalinių teismų kreipimusi pakeitimus¹⁰⁴.

Dėl šios priežasties kai kurie autoriai mano, jog nevertėtų suabsoliutinti preliminarus nutarimo reikšmės privačių subjektų teisių apsaugai, kadangi valstybės narės teisme nagrinėjamos bylos šalims nėra suteikta jokia formali galimybė reikalauti ar drausti, kad nacionalinis teisėjas pateiktų prašymą dėl preliminarus nutarimo ETT. Daugelyje valstybių narių bylos šalys gali tik inicijuoti prašymo dėl preliminarus nutarimo priėmimo padavimą Teismui, pateikdamas argumentus, kodėl jų manymu, EB teisės norma yra negaliojanti, arba kodėl yra būtina nustatyti, kaip konkrečią EB teisės normą aiškina ETT¹⁰⁵. Vis dėl to galutinis sprendimas, kreiptis ar nesikreipti į ETT preliminarus nutarimo, priklauso nacionaliniam teismui.

Taigi, šiame darbo skyriuje bus nagrinėjama išimtinės valstybių narių teismų diskrecijos pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo ETT problema, tiksliau, kaip ji pasireiškia privačių subjektų interesų gynimo nenaudai. Analizuojant šį preliminarų nutarimų procedūros aspektą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kokių priemonių gali imtis privatūs subjektai, būdami bylos

¹⁰³ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 93.

¹⁰⁴ ETT sprendimas byloje 44/65 Hessische Knappschaft v. Maison Singer et Fils, [1965], ECR 965.

¹⁰⁵ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 317-319.

šalimis, kuomet jų byloje nacionalinis teismas nepagrįstai nusprendžia kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminaraus nutarimo arba, priešingai, neteisėtai atsisako tai padaryti.

Nepagrįstas nacionalinio teismo sprendimas kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo gali iš esmės pažeisti privačių subjektų interesus, kuomet jie, būdami bylos šalimis siekia, kad byla nacionaliniame teisme būtų kuo operatyviau išnagrinėta. Kita vertus, nacionalinio teismo atsisakymas pateikti prašymą dėl preliminaraus nutarimo ETT gali pakenkti privatiems subjektams, kai jie ginčydami atitinkamą valstybės narės neteisėtą elgesį remiasi EB teisės normomis, neturėdami jokio kompetentingo tų normų išaiškinimo. Atitinkamai, apžvelgiant visa tai detaliau, šiame darbo skyriuje matysime, jog yra labai svarbu rasti būdų, kaip išvengti neigiamų pasekmių privačių subjektų interesų atžvilgiu, kurios gali atsirasti nacionaliniams teismams piktnaudžiaujant preliminarių nutarimų procedūra.

3.1. Nepagrįstas nacionalinio teismo sprendimas pateikti prašymą ETT dėl preliminaraus nutarimo priėmimo.

Pagal EB Sutarties 234 str. 2 d. visi nacionaliniai teismai (išimtis – paskutinės instancijos teismai), iškilus EB teisės klausimui, turi teisę nuspręsti pateikti prašymą dėl preliminaraus nutarimo priėmimo ETT arba ne. Šiuo atveju bylos šalys, manydamos, jog teismas yra neteisus nusprendęs kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo ar, priešingai, priėmęs sprendimą nesikreipti, gali apskusti atitinkamą teismo sprendimą aukštesnės instancijos nacionaliniam teismui, jei tokia galimybė numatyta pagal valstybės narės teisę. Žinoma, teismo sprendimo apskundimas bylos šalims lemia tiek laiko tiek pinigines sąnaudas, tačiau tai gali padėti išvengti didesnių nuostolių, galimai atsirasiančių ateityje, jei sprendimas, kurio be pagrindo nutariama kreiptis į ETT nebus peržiūrėtas.

Galimybė bylos šalims apskusti nacionalinio teismo sprendimą kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo yra reikšminga tuo, jog tai gali užkirsti kelią nepagrįstam ir neteisėtam nacionaliniame teisme vykstančio bylos nagrinėjimo vilkinimui. Remiantis daugelyje ES valstybių narių įtvirtintomis vidaus teisės nuostatomis, jei nacionalinis teismas nusprendžia kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, tuomet pagrindinės bylos nagrinėjimas dažniausiai yra sustabdomas iki bus gautas ETT parengtas EB teisės išaiškinimas¹⁰⁶. Preliminaraus nutarimo

¹⁰⁶ Ten pat, p. 328.

nacionaliniame teisme gali tekti laukti apie du metus¹⁰⁷. Todėl, natūralu, jog kartais nacionalinio teismo sprendimas kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo gali būti puikus būdas vilkinti bylos nagrinėjimą. Laikas, kurį tenka sugaišti sustabdžius bylos nagrinėjimą nacionaliniame teisme, gali iš esmės pakenkti bylos šalių interesams, tuo labiau kai prašymas dėl preliminarus nutarimo yra realiai nebūtinus. Užsitęsus bylos nagrinėjimui, šalys gali patirti nuostolių, ar apskritai prarasti suinteresuotumą bylos baigtimi. Dėl šios priežasties, yra labai svarbu suteikti bylos šalims teisę apskusti nacionaliniu lygmeniu aukštesnėms teisminėms instancijoms nepagrįstus nacionalinių teismų sprendimus kreiptis į ETT, siekiant užtikrinti, jog atitinkami prašymai bus paduoti tik tokiais atvejais, kai sprendimams nacionaliniuose teismuose nagrinėjamosiose bylose priimti iš tiesų reikia ETT išaiškinimų atitinkamais EB teisės klausimais. Be kita ko, nacionaliniame lygmenyje garantuojama teisė bylos šalims apskusti nepagrįstą valstybės narės teismo sprendimą kreiptis į ETT yra ne tik būdas užtikrinti proceso ekonomiskumo principo įgyvendinimą, bet ir viena iš priemonių apsaugoti Teisingumo Teismą nuo bereikalingai didelio darbo krūvio.

EB teisėje nėra teisės normų, draudžiančių apskusti nacionalinio teismo priimtą sprendimą kreiptis dėl preliminarus nutarimo. Jei toks skundas yra pateiktas, ETT gali sustabdyti pradėtą procesą preliminariam nutarimui priimti nacionalinio teismo prašymu, kadangi ES teisė lieka „neutrali“ nacionalinių teismų priimtų sprendimų apskundimo procese¹⁰⁸. Kaip matyti iš valstybių narių pateiktų ataskaitų¹⁰⁹, apeliaciniai skundai dėl nacionalinių teismų sprendimų kreiptis preliminarus nutarimo į ETT galimi praktiškai visose ES valstybėse narėse. Bet koku atveju, valstybių narių pateiktos ataskaitos leidžia daryti išvadą, kad apeliacinių skundų dėl žemesnės instancijos nacionalinių teismų priimtų sprendimų kreiptis preliminarus nutarimo arba jo nesikreipti skaičius nėra reikšmingas.

Kalbant apie valstybių narių paskutinės instancijos teismus, deja jų sprendimai kreiptis į ETT dėl preliminarų nutarimų, kad ir kokie jie būtų nepagrįsti, negali būti apskusti. Tai visų pirma būtų neįmanoma padaryti pagal nacionalinę teisę, nes paskutinės instancijos teismų kompetencija ir yra priimti galutinius ir neskundžiamus sprendimus. Kita vertus, pati EB teisė nustato pareigą paskutinės instancijos teismams visais atvejais iškilus EB teisės klausimams

¹⁰⁷ Reich N. *Judicial Protection in the EU*. Jurisprudencija. 2004, t. 58(50), p. 88.

¹⁰⁸ Cairns W. *Introduction to EU Law*. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997. P. 128.

¹⁰⁹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 308.

kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo (EB Sutarties 234 str. 3 d.). Įvertinus išimtinai tik šias dvi aplinkybes, galima būtų daryti išvadą, jog iš esmės nėra jokių galimybių kontroliuoti paskutinės instancijos valstybių narių teismų kreipimusi į ETT, nepaisant to, jog tokie kreipimaisi kartais iš tiesų būtų visiškai nereikalingi. Tačiau, šiuo atveju pats Teisingumo Teismas turi teisę nepriimti nagrinėti klausimų, dėl kurių jis jau yra pasisakęs. ETT Procedūros reglamento 104 str. 3 d. yra nustatyta, kad jei klausimas, dėl kurio Teismui yra pateiktas prašymas priimti preliminarų nutarimą, yra tapatus klausimui, dėl kurio Teismas jau yra priėmęs nutarimą, jeigu atsakymą į klausimą galima aiškiai nustatyti iš nusistovėjusios Teismo praktikos arba jeigu atsakymas į klausimą nekelia jokių pagrįstų abejonių, Teismas, pranešęs apie tai klausimą pateikusiam teismui, gali priimti motyvuotą nutartį, nurodydamas ankstesnį sprendimą, priimtą panašioje byloje.

Ši ETT Procedūros reglamento nuostata, įtvirtinanti taip vadinamąją supaprastintą procedūrą, iš esmės atkartoja Teisingumo Teismo jurisprudencijoje suformuotas *acte éclairée* ir *acte clair* doktrinas ir padeda užkirsti kelią tapačių klausimų sprendimui, kurie gali ne tik nepagrįstai padidinti Teismo darbo krūvį, bet ir pažeisti proceso operatyvumo principą, kurio privalo laikytis valstybių narių teismai nagrinėdami bylas. Pastebėtina, kad Teisingumo Teismas vis dažniau taiko supaprastintą procedūrą¹¹⁰. Taigi, nors bylos šalims ir nėra suteikta teisė kontroliuoti paskutinės instancijos teismų sprendimų kreiptis į ETT, apsaugoti jas nuo galimų nacionalinių teismų piktnaudžiavimo preliminarių nutarimų procedūra atvejų gali Teisingumo Teismas.

3.2. Nepagrįstas nacionalinio teismo atsisakymas pateikti prašymą ETT dėl preliminaraus nutarimo priėmimo.

Reikia pažymėti, kad privačių subjektų interesai gali būti pažeisti ne tik, kai nacionalinis teismas nepagrįstai kreipiasi į ETT dėl preliminaraus nutarimo priėmimo, bet ir kai pastarasis neteisėtai atsisako tai padaryti. Nacionalinio teismo atsisakymą pateikti prašymą dėl preliminaraus nutarimo pateikimo Teisingumo Teismui gali lemti įvairios priežastys. Realiai bet kuris valstybės narės teismas visada yra laisvas nuspręsti nesikreipti į ETT dėl preliminaraus

¹¹⁰ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 10.

nutarimo, jei jis mano, kad jo nagrinėjamoje byloje apskritai neiškilo EB teisės normų aiškinimo bei galiojimo klausimas. Tačiau, jei toks atsisakymas kreiptis į ETT iš tiesų būtų nepagrįstas, tai gali pakenkti asmeniui nacionaliniame teisme vykstančio įrodinėjimo proceso metu, kai jis neturi jokio autoritetingo EB teisės išaiškinimo, kurio remiantis toks asmuo galėtų ginčyti atitinkamą valstybės narės elgesį nacionaliniame teisme. Pavyzdžiui, nacionaliniame teisme iškeliant tam tikrų nuostatų galiojimo klausimą, gautas ETT preliminarus nutarimas gali būti toks, kad nacionalinis teismas turi konstatuoti, jog tam tikras valstybės narės elgesys yra neleistinas. Tokiu būdu, preliminarių nutarimų procedūros pagalba, asmuo gali apginti savo teises, kurias pažeidė atitinkamas valstybės narės elgesys, ko jis galimai negalėtų padaryti, jei ETT nebūtų buvus suteikta galimybė pasisakyti atitinkamais klausimais. Antai *Cowan* byloje¹¹¹ Didžiosios Britanijos pilietis, kuris buvo užpultas Paryžiuje, išsireikalavo kompensaciją už jam padarytą žalą pagal Prancūzijos atlyginimo nukentėjusiems nuo nusikalstamos veikos sistemą, nepaisant prieštaravimų, kad jis nebuvo Prancūzijos pilietis. Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekse numatyta galimybė gauti kompensaciją tik jos piliečiams ar asmenims, turintiems leidimą gyventi Prancūzijoje. Tuo tarpu ETT, remdamasis diskriminaciją draudžiančiomis sutarčių nuostatomis, konstatavo, kad tokios Prancūzijos teisės nuostatos neatitinka EB teisės. Taigi, tokiu būdu ETT pagalba asmuo efektyviai realizavo savo teisių gynybą, ko jis nebūtų galėjęs padaryti, jei nacionalinis teismas būtų priėmęs sprendimą, nesikreipdamas į ETT.

Atsižvelgiant į tai, galima sakyti, jog yra itin svarbu užtikrinti, kad valstybių narių teismai, sprendami bylas, kuriose asmenys remiasi EB teisės normomis, neignoruočiau EB teisės ir pateiktų ETT prašymus dėl preliminarių nutarimų priėmimo, kuomet kompetentingi Teisingumo Teismo EB teisės išaiškinimai iš tiesų yra būtini, norint priimti sprendimus bylose. Netgi pats Europos Bendrijų Teisingumo Teismo Teisėjas prof. habil. dr. Pranas Kūris savo straipsnyje skatina valstybių narių teismus naudotis prejudicinių sprendimų institutu, nurodydamas, jog geriausia išeitis, kilus abejonių dėl EB teisės normos turinio ar tos normos taikymo naujoms faktinėms aplinkybėms (kurios dar nebuvo įvertintos ETT praktikoje) ir manant, kad sprendimui priimti nacionaliniame teisme būtinas išaiškinimas, yra kreiptis į Teisingumo Teismą¹¹².

Galimybės privatiems subjektams prisidėti prie žemesnės bei paskutinės instancijos nacionalinių teismų sprendimų, kurių pagrindu šie teismai nusprendžia, kad kreipimaisi į ETT

¹¹¹ ETT sprendimas byloje C-186/87, Ian William Cowan v. Trésor public, [1989], ECR 195.

¹¹² Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 11.

yra nereikalingi, kontrolės yra pakankamai ribotos. Apskūsti žemesnės instancijos nacionalinio teismo nesikreipimą į ETT dėl preliminaraus nutarimo privatus subjektas neturi teisės, kadangi EB teisė nenustato šiems teismams atitinkamos pareigos kreiptis į ETT, todėl nepateikdami prašymo dėl preliminaraus nutarimo priėmimo Teisingumo Teismui šie teismai iš esmės nieko nepažeidžia. Šiuo atveju, privatus subjektas, kuris yra bylos šalis, turi tik vieną galimybę – ginčyti atitinkamą teismo sprendimą apeliacijos ar kasacijos būdu, nurodant aukštesnės instancijos teismui, kad nacionalinis teismas, *ex officio* netinkamai pritaikydamas EB teisę byloje arba, priešingai, nepagrįstai atsisakydamas ją taikyti, priėmė nepagrįstą ar/ir neteisėtą sprendimą, dėl ko jis turėtų būti panaikintas.

Tuo tarpu, apskūsti paskutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimą nesikreipti į ETT preliminaraus nutarimo privatūs subjektai negali, kadangi nacionaliniame lygmenyje neegzistuoja aukštesnė teisminė instancija, kuri galėtų patikrinti tokio teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Taigi šiuo atveju realiai egzistuoja problema, kaip privatūs subjektai, būdami bylos šalimis ir prašydami nacionalinį teismą apginti jų teises, kurias jiems suteikia EB teisė, gali užtikrinti paskutinės instancijos valstybių narių teismų pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo vykdymą, tuo labiau, kad ETT praktikoje suformuotos taisyklės suteikia šiems teismams puikias galimybes pateisinti savo nesikreipimus į ETT. Kokios tai yra galimybės ir kaip asmenys gali užtikrinti savo interesų apsaugą, kai jomis nepagrįstai pasinaudoja paskutinės instancijos nacionaliniai teismai, pateisindami savo įsipareigojimo pagal EB Sutarties 234 str. 3 d. nesilaikymą, bus analizuojama toliau.

Kaip vieną iš preliminarių nutarimų procedūros trūkumų asmens teisių gynimo kontekste galima būtų įvardinti jau anksčiau šiame darbe minėtoje *CILFIT* byloje ETT suformuluotą su preliminariais nutarimais susijusią *acte clair* doktriną. Pagal šią doktriną paskutinės instancijos valstybių narių teismai buvo atleisti nuo imperatyvios pareigos kreiptis dėl preliminaraus nutarimo į ETT, jei teisingas EB teisės taikymas ir aiškinimas jiems yra toks akivaizdus, jog nelieka galimybių jokioms pagrįstoms abejonėms dėl to, koku būdu turėtų būti sprendžiami su ES teise susiję nacionaliniame teisme iškilę klausimai. Ši ETT suformuluota doktrina privačių subjektų teisių užtikrinimo atžvilgiu yra ydinga dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, *acte clair* doktrina yra viena iš priemonių, kuria gali pasinaudoti valstybės narės teismas, siekdamas pasiteisinti dėl nesikreipimo į ETT dėl preliminaraus nutarimo. Nacionaliniam teismui pritaikius *acte clair* doktriną byloje, iš bylos šalių yra atimama teisė būti išklausytoms Teisingumo Teismo

preliminarių nutarimų priėmimo proceso metu. Antra, *acte clair* doktrina palieka tikimybę, jog valstybių narių teismai, kurių sprendimai nebegalės būti toliau apskūsti, EB teisės aiškinimo akivaizdumą įvertins klaidingai, o tokiu atveju kils grėsmė ne tik vienodam EB teisės taikymui ir aiškinimui, bet ir galimai bus pažeistos tam tikros teisės, kurias asmenims suteikia EB teisė.

Kita vertus, privačius subjektus gali paguosti tai, jog Teisingumo Teismas *CILFIT* byloje suformulavo itin griežtus kriterijus, kuriuos būtina išpildyti siekiant pritaikyti *acte clair* doktriną konkrečioje byloje. Vadovaujantis ETT minėtoje byloje išdėstytais reikalavimais, EB teisės aiškinimo akivaizdumas turi būti konstatuojamas, atsižvelgiant į EB teisės specifiką, jos kontekstą, šiai teisei keliamus uždavinius ir konkrečius sunkumus, išskylančius dėl jos aiškinimo, pvz. skirtingų kalbų, EB teisės terminologijos specifikos ir pan. Iš esmės tai reiškia, jog teismas, ketinantis pasiremti *acte clair* doktrina, turi nagrinėti EB teisės nuostatos tekstą visomis valstybių narių kalbomis, bandyti „persikūnyti“ į kitų valstybių narių bei paties Teisingumo Teismo teisėjus, siekdamas nuspėti, kaip šią nuostatą interpretuotų kiti teismai¹¹³. Taigi, turint omenyje tokius griežtus *CILFIT* bylos reikalavimus, galima daryti išvadą, kad nacionalinis teismas, siekdamas išvengti tokio ilgo tyrimo, kad būtų galima pačiam konstatuoti EB teisės aiškinimo akivaizdumą, turėtų praktiškai kiekvienoje byloje, susijusioje su EB teise, kreiptis į ETT. Deja, valstybių narių praktika rodo, jog jų aukščiausieji teismai, nors ir remiasi *acte clair* doktrina patys konstatuodami EB teisės akivaizdumą, tačiau iš tiesų dažnai šie teismai ETT reikalaujamo tyrimo ir neatlieka. Tokia situacija susiklostė dėl to, kad, valstybių narių teismams teko pernelyg plati ir sunkiai įgyvendinama su *acte clair* doktrina susijusio tyrimo apimtis¹¹⁴. Akivaizdu, kad nacionaliniai teismai tikrai negali taip paprastai atsižvelgti į visų ES valstybių narių teises sistemas bei jų kalbinę įvairovę. Tam reikia pakankamai didelių resursų. Todėl, galima daryti išvadą, jog ETT *CILFIT* byloje suformuluoti kriterijai, kuriuos būtina išpildyti valstybių narių teismams, ketinantiems pritaikyti *acte clair* doktriną, neturi didelės praktinės reikšmės ir mažai ką gali pasitarnauti privatiems subjektams, kurie siekia, kad jų teisės būtų apgintos nacionaliniame teisme, preliminarių nutarimų procedūros pagalba. Kitaip tariant, nors su *acte clair* doktrina susiję reikalavimai ir galėtų būti traktuojami kaip apsaugos mechanizmas nuo nacionalinių teismų piktnaudžiavimo, galima sakyti, jog jie nėra pakankamai veiksmingi, užtikrinant tinkamą valstybių narių teismų pareigos pateikti prašymus dėl preliminarių nutarimų

¹¹³ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 165.

¹¹⁴ Ten pat, p. 165.

priėmimo laikymaėi. Iė tiesų nėra ėinoma, kiek nacionaliniuose teismuose yra bylų susijusių su EB teise, kurios taip ir nepasiekė ETT.

Prancūzijos *Conseil d'Etat* Ataskaitoje pateikiama įdomi statistika: nuo 1978 m. sausio 1 d. iki 2001 m. rugsėjo 30 d. šis Prancūzijos teismas *acte clair* teoriją, liečiančią Europos Bendrijos teisę, pritaikė 191 kartą¹¹⁵, tačiau nežinia, ar visus šiuos kartus teismas atliko ETT reikalaujamą tyrimą. Abejotina, ar į šį klausimą būtų galima atsakyti teigiamai, įvertinus tai su kokiomis užduotimis turi susidurti nacionalinis teismas, norėdamas pritaikyti *acte clair* doktriną konkrečioje byloje. Naujosiose valstybėse narėse nacionaliniai teisėjai, kurie paprastai neturi EB teisės taikymo patirties, taip pat neišvengiamai susidurs su šiuo klausimu. Liūdniausia tai, jog jis jiems gali būti itin problematiėkas.

Kalbant apie privačių subjektų interesų gynybą analogiėkai galima būtų sukritikuoti *CILFIT* byloje ETT suformuluotą *acte eclairée* doktriną. Ši, precedentų teise paremta doktrina yra dar viena palanki galimybė paskutinės instancijos valstybių narių teismams išvengti pareigos kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo, nepaisant to, jog privatus subjektas, kuris yra bylos šalis, ir būtų teisus teigdamas, kad kreipimasis yra būtinas, norint apginti jo/jos teises, garantuojamas EB teisės. Kaip matyti iš valstybių narių pateiktos ataskaitos, dažniausiai pasitaikantys valstybių narių teismų atsisakymai tenkinti suinteresuotų šalių praėymus kreiptis dėl preliminaraus nutarimo į ETT yra pagrįsti ankstesniais ETT Bendrijos teisės išaiėkinimais, t.y. *acte eclairée* doktrina¹¹⁶.

ėinoma, turime pripaėinti, kad *acte eclairée* išimtis iš pareigos kreiptis yra būtina. Jei aukėčiausios valstybių narių teisminės institucijos būtų taip smarkiai priklausomos nuo ETT, kad jos privalėtų kreiptis į jį, net kai yra ankstesnis Teismo sprendimas panaėiu ar tapaėiu klausimu, tokia situacija nebūtų palanki tinkamam teisingumo administravimui bei ETT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimui. Be to, niekas nepaneigs, jog *acte eclairée* doktrina kartu leidžia sumaėinti krūvį, kuris tenka ETT.

Antra vertus, aukėčiau minėta valstybių narių praktika nėra vienareikėmiėkai naudinga bylos šalims, kadangi šiuo atveju vėlgi kyla grėėmė, jog nacionalinis teismas neteisingai interpretuos ir pritaikys savo byloje buvusį ETT sprendimą, o tokio nacionalinio teismo sprendimo apskundimo galimybės nebuvimas gali iš esmės paėzeisti privačių subjektų interesus.

¹¹⁵ Ten pat, p. 165.

¹¹⁶ Ten pat, p. 318.

Natūralu, jog ne visi valstybių narių teismai yra pakankamai gerai susipažinę su EB teisės specifika, todėl jie gali susidurti su sunkumais, aiškinantis ETT priimto preliminarus nutarimo turinį ir reikšmę arba taikant preliminarų nutarimą konkrečioje byloje¹¹⁷. Tuo tarpu, jei nacionalinis teismas pateiktų ETT prašymą pats, būtų didesnė tikimybė, jog gautą preliminarų nutarimą toks nacionalinis teismas savo byloje pritaikys tinkamiau, nei nutarimą, kuris buvo skirtas kitam teismui. Netgi pats ETT pirmininkas V. Skouris, viešėjęs Lietuvoje patarė Lietuvos teisėjams nebijoti kreiptis į ETT net ir tuo atveju, kai, atrodytų, analogiškoje kitoje šalyje išnagrinėtoje byloje priimtas sprendimas, siekiant išvengti valstybės atsakomybės, kuri gali atsirasti, jeigu valstybės narės paskutinės instancijos teismas, nesikreipdamas į ETT, priima klaidingą sprendimą¹¹⁸.

Galiausiai reikia pažymėti, kad bet kurios valstybės narės paskutinės instancijos teismas yra laisvas nuspręsti, jog jo nagrinėjamoje byloje iškilęs EB teisės klausimas nėra aktualus ir todėl ETT atsakymas į jį neturėtų jokios įtakos bylos baigčiai, kas atitinkamai reiškia, jog kreipimasis į ETT nėra būtinas¹¹⁹. Be to, abejotina, ar tikrai visi teisėjai yra susipažinę su galimybe kreiptis į ETT. Net jei teisėjui tokia galimybė ir yra žinoma, jis gali nesikreipti į Teisingumo Teismą, o paprasčiausiai bylą išspręsti pats, manydamas, pavyzdžiui, kad tai nėra EB teisės klausimas arba vengdamas papildomų rūpesčių, ar bylos atidėliojimo. Kita vertus, tinkamai suformuluoti kreipimąsi, reikia žinių ir papildomų pastangų, kas analogiškai gali atstumti teisėjus. Taigi, nepaisant to, jog EB Sutarties 234 str. 3 d. nustato imperatyvią pareigą paskutinės instancijos teismams kreiptis į ETT preliminarus nutarimo, iškilus EB teisės klausimui, Teisingumo Teismas savo sprendimais išaiškino šią EB Sutarties straipsnio dalies formuluotę priešingai. Todėl šiuo metu valstybių narių teismai, kurių sprendimai negali būti toliau skundžiami, gali išvengti pareigos pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo ETT. Tačiau svarbiausia yra tai, kad privatūs subjektai, kurie yra bylos šalys, kad ir kaip jiems tai nepatiktų, dėl to nieko negali padaryti. Kitaip tariant, iš aukščiau pateiktos analizės matyti, kad EB teisė valstybės narės teisme nagrinėjamos bylos šalims nesuteikia veiksmingų priemonių priversti teismus vykdyti EB Sutarties 234 str. 3 d. įtvirtintą pareigą. Atitinkamai, kyla

¹¹⁷ Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Member States. *Jurisprudencija*, 2005, t. 72(64), p. 87.

¹¹⁸ <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=13437>

¹¹⁹ CILFIT byloje ETT suteikė teisę visiems be išimties EB Sutarties 234 str. įvardintiems valstybių narių teismams nesikreipti į ETT preliminarus nutarimo, jei jie mano, jog jų nagrinėjamose bylose iškeltas EB teisės klausimas nėra aktualus.

klausimas, ką tokiu atveju daryti asmenims, kurių teisės ateityje akivaizdžiai gali būti pažeistos nacionaliniam teismui nusprendus pačiam aiškinti ir taikyti EB teisę konkrečioje byloje, nepateikiant prašymo dėl preliminaraus nutarimo priėmimo Teisingumo Teismui.

Tiek Bendrijos, tiek ir nacionaliniu lygmeniu egzistuoja tam tikra galimybė apskųsti valstybės narės pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo pažeidimą, tačiau ji yra gana ribota. Pirmiausia peržvelgsime kokių priemonių, remdamosi EB teise, gali imtis valstybės narės teisme nagrinėjamos bylos šalys, siekdamos priversti savo teismus vykdyti EB Sutarties 234 str. 3 d. įtvirtintą pareigą.

EB Sutarties 10 straipsnyje yra labai aiškiai apibrėžtas valstybių narių vaidmuo: „kad užtikrintų šios Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų ir specialių priemonių. Jos padeda atlikti Bendrijos uždavinius. Jos nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų“. Remiantis minėtuoju straipsniu, pareigos kreiptis į ETT pagal EB Sutarties 234 str. 3 d. nevykdymas galėtų būti traktuotinas kaip lojalumo Bendrijos uždaviniams principo pažeidimas. Atitinkamai tokiai pareigos nevykdančiai valstybei Komisija galėtų pradėti procesą dėl EB Sutarties pažeidimo pagal EB Sutarties 226 str. Tačiau ši galimybė yra daugiau teorinė ir praktikoje ji sunkiai įgyvendinama dėl keleto priežasčių.

Pirma, inicijuoti pažeidimo procedūrą prieš EB Sutartį pažeidžiančią valstybę gali tik Komisija ir valstybės narės (EB Sutarties 226 str., 227 str.). Tuo tarpu atskirų fizinių ir juridinių asmenų teisė tiesiogiai kreiptis su ieškiniu į ETT dėl Sutarties pažeidimo šioje procedūroje nėra numatyta. Todėl privatūs subjektai šiuo atveju tik galėtų atkreipti Komisijos dėmesį į valstybės narės (t.y. atitinkamo tos valstybės paskutinės instancijos teismo) padarytą pažeidimą ir paskatinti Komisiją pradėti procesą EB Sutarties 226 str. pagrindu¹²⁰. Tačiau kiek yra žinoma iki šiol Komisija dėl nacionalinių teismų padarytų EB Sutarties 234 str. 3 d. pažeidimų nėra iniciavusi nei vieno proceso.

Antroji problema susijusi su aukščiau apibūdinta galimybe apskųsti nacionalinio teismo sprendimą, kurio pagrindu buvo pažeista pareiga kreiptis į ETT, yra visose be išimties valstybėse narėse įtvirtintas ir realiai veikiantis teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas. Kaip jau buvo minėta šio darbo pradžioje, preliminarių nutarimų procedūra yra tik tarpinis procesas valstybės

¹²⁰ Šiam tikslui Komisija yra parengusi specialias formas, manoma, turėsiančias palengvinti pivačių subjektų skundo pateikimą Komisijai. Pagal šias formas kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo dėl valstybės narės praktikos ar priemonių, kurios, jo nuomone, pažeidžia Bendrijos teisę, gali be jokių mokesčių pateikti skundą Komisijai.

narės teisme vykstančio bylos nagrinėjimo atžvilgiu. Nepaisant to, jog šios procedūros pagalba yra sudaromos galimybės bendradarbiavimui tarp nacionalinių teismų ir ETT, tačiau bet koku atveju nacionaliniai teismai pasilieka jose nagrinėjamų bylų „šeimininkais“¹²¹. Tai reiškia, jog tik nacionaliniai teismai, disponuodami visa atitinkamos bylos medžiaga, gali spręsti, ar jiems apskritai iškilo EB teisės normų aiškinimo bei galiojimo klausimas, ar bylai išspręsti jiems yra būtinas ETT preliminarus nutarimas. Be to, visada lieka tikimybė, jog nacionalinis teismas savo nesikreipimą į ETT pateisins *acte clair* ar *acte éclairé* doktrinų pagrindu. Taigi, akivaizdu, jog privatiems subjektams galimybė prisidėti prie kontrolės kaip nacionaliniai teismai vykdo EB Sutarties 234 str. 3 d. numatytą pareigą kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo yra pakankamai ribota.

Galiausiai, netgi įvertinus situaciją, jei bylos šalims ir pavyktų netiesiogiai apskusti nacionalinio teismo sprendimą ir Teisingumo Teismas pripažintų, kad valstybė narė pažeidė EB Sutartį, nes jos teismas EB Sutarties 234 str. 3 d. numatytu atveju nesikreipė į ETT, toks Teisingumo Teismo sprendimas mažai kuo pasitarnautų privačiam subjektui, kuris siekė netiesiogiai apginti savo interesus preliminarus nutarimo procedūros pagalba ir iš kurio tokia galimybė buvo atimta. ETT negali panaikinti nacionalinio teismo sprendimo, jis tik gali konstatuoti valstybės narės padarytą EB Sutarties pažeidimą. Nors EB Sutarties 228 str. 1 d. ir įpareigoja valstybes nars imtis visų būtinų priemonių ETT sprendimams įvykdyti, tačiau dėl teismų nepriklausomumo principo vykdomoji valdžia negali nei pati panaikinti įsiteisėjusių teismų sprendimų, nei duoti teismams atitinkamus nurodymus tai padaryti¹²².

Dėl šios priežasties kai kurie autoriai mano, jog Lietuvos Respublikos proceso įstatymai turėtų būti papildomi dar vienu proceso atnaujinimo pagrindu, pagal kurį procesas turėtų būti atnaujinamas, „jeigu Europos Bendrijų Teisingumo Teismas pripažįsta, kad buvo pažeistos EB Sutarties 234 straipsnio 3 dalies nuostatos“¹²³. Tai būtų panašu į CPK 366 str. 1 d. 1 p., ABTĮ 153 str. 2 d. 1 p. ir BPK 456 str. įtvirtintus proceso atnaujinimo pagrindus, pagal kuriuos bylų nagrinėjimo procesas gali būti atnaujintas, kai Europos žmogaus teisių teismas pripažįsta, kad Lietuvos Respublikos teismų sprendimai prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuvos

¹²¹ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 169.

¹²² Ten pat, p. 170.

¹²³ Ten pat, p. 170.

Respublika. Tokiu būdu būtų užtikrinta reali galimybė įgyvendinti ne vien Europos žmogaus teisių teismo, bet ir ETT sprendimus, jeigu jais būtų pripažįstamas nacionalinių teismų padarytas EB teisės normų pažeidimas. Deja, kol kas LR proceso įstatymuose aukščiau apibūdintas proceso atnaujinimo pagrindas nėra numatytas. Kita vertus, kai kurie autoriai svarsto, ar pažeidus pareigą kreiptis į ETT, remiantis sisteminiu teisės aiškinimo metodu, negalima būtų traktuoti, jog byla išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas (CPK 366 str. 1 d. 8 p., ABTĮ 153 str. 2 d. 9 p.)¹²⁴. Kitaip tariant, galima teigti, jog neteisėtai nesikreipus į ETT, iš Teisingumo Teismo buvo atimta teisė pareikšti nuomonę byloje reikšmingais klausimais, kuri privalėjo būti išklaudyta ir kuri būtų buvęs privaloma byla nagrinėjančiam nacionaliniam teismui. Toks plečiamasis sąvokos „neteisėtos sudėties teismas“ aiškinimas, pasak kai kurių autorių, galėtų būti pateisinamas remiantis Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika¹²⁵. Vis dėl to, visa tai tik teoriniai svarstymai, kurie praktikoje dar nei karto nebuvo įgyvendinti, todėl neaišku ar jie pasiteisintų.

Dar vienas būdas privatiems subjektams, kurie mano, jog jų teisės buvo pažeistos dėl to, kad galutinės instancijos teismas neįvykdė pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, apginti savo interesus yra ieškinys prieš valstybę dėl žalos atlyginimo. Žinoma, tokį ieškinį pareikšti būtų įmanoma tik tuomet, jei privatus subjektas būtų iš tiesų patyręs žalos dėl valstybės narės galutinės instancijos teismo pareigos, kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, pažeidimo. Nors ETT tiesiogiai savo praktikoje nėra pasisakęs, ar aukščiau paminėtu atveju kiltų valstybės atsakomybė atlyginti nacionalinio teismo pažeidimu padarytą žalą, tačiau peržvelgus vieną iš ETT bylų, tikėtina, jog EB Sutarties 234 str. 3 d. numatytos pareigos nesilaikymas lemtų būtent tokią valstybės prievolę. Atitinkamai, valstybės atsakomybės požiūriu ypač minėtina yra *Köbler* byla¹²⁶.

Šioje byloje kaip tik buvo nagrinėjamas atvejis, kai nacionalinis teismas atsiėmė savo prašymą preliminaraus nutarimo ir pats išsprendė kilusį klausimą, remdamasis ankstesne ETT byla. Teisingumo Teismas, nagrinėdamas šią situaciją, nurodė, kad nacionalinis teismas turėjo palikti savo kreipimąsi ETT ir negalėjo remtis *acte clair* doktrina, nes ETT dar nebuvo pasisakęs ginčijamu klausimu. Taigi taip pasielgdamas nacionalinis teismas, pasak ETT, pažeidė EB teisę. Be kita ko, šioje byloje Teisingumo Teismas pabrėžė, kad principas, pagal kurį valstybės narės

¹²⁴ Ten pat, p. 172.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausias Teismas pažymėjo, kad teisėjo nenusišalinimas nuo bylos nagrinėjimo, kai byloje dalyvaujantys asmenys turėjo pagrindą abejoti teisėjo nešališkumu, lėmė, jog byla išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas – LAT 2000-01-19 nutartis c.b. Firma „Rosete Pidal“ v. Vilniaus apygardos teismas, Nr. 3K-7-19/2000.

¹²⁶ ETT sprendimas byloje C-224/01, Gerhard Köbler v. Republik Österreich, [2003], ECR I-10239.

yra įpareigos atlyginti jų EB teisę pažeidžiančiais veiksmais asmeniui padarytą žalą, taikytinas ir tada, kai galimas pažeidimas yra padarytas paskutinės instancijos teismo veiksmais. Kitaip tariant, šis principas, kylantis iš pačios EB Sutartimi sukurtos teisinės tvarkos esmės, galioja kiekvienam valstybės narės atliktam EB teisės pažeidimui, nepriklausomai nuo to, kuri nacionalinė institucija savo veiksmais ar neveikimu padarė pažeidimą.

Vadovaujantis ETT *Köbler* byloje pateiktais išaiškinimais, norint šiuo atveju įpareigoti valstybę atlyginti žalą, būtina nustatyti, kad yra pažeista EB teisės nuostata, suteikianti asmenims teises, o pažeidimą padarė galutinės instancijos teismas, pažeidimas yra pakankamai rimtas ir yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp pažeidimo ir padarytos žalos. Be to, tam, kad galėtų kilti valstybės atsakomybė, pasak Teisingumo Teismo, padarytas pažeidimas turi būti akivaizdus, kas šioje byloje nebuvo nustatyta. Taip pat reikia pridurti, jog pasak Teismo, akivaizdus pažeidimas nustatomas atsižvelgiant į kelis kriterijus, t.y. pažeistos taisyklės aiškumą ir tikslumą, į tai, ar pažeidimas tyčinis, ar teisės klaida pateisinama, į atitinkamo teismo atsisakymą įvykdyti savo pareigą kreiptis dėl preliminarus nutarimo pagal EB sutarties 234 str. 3 d., ir bet kuriuo atveju preziumuojamas, jei nagrinėjamas sprendimas akivaizdžiai pažeidė Teisingumo Teismo praktiką atitinkamoje srityje. Todėl *Köbler* byloje valstybei nekilo atsakomybė atlyginti padarytą žalą. Šioje byloje ETT taip pat pabrėžė, kad teismą, kuris bus kompetentingas nagrinėti bylas dėl tokios žalos atlyginimo turi pareigą išsirinkti pačios valstybės, vadovaudamosi vidaus teisės aktais, kadangi būtent jos ir yra atsakingos už efektyvią iš EB teisinės tvarkos išvedamų individo teisių apsaugą. ETT nustatė, kad EB Sutarties 234 str. įtvirtinta paskutinės instancijos teismų pareiga kreiptis preliminarus nutarimo yra būtent skirta užkristi kelią galimiems asmens teisių, suteiktų EB teisės, pažeidimams. Todėl būtina užtikrinti, kad jos būtų laikomasi tinkamai.

Nors šioje byloje ir nebuvo tiesiogiai atsakyta į klausimą, ar valstybės narės teismo pareigos kreiptis į ETT pažeidimas galėtų lemti valstybės atsakomybę, tačiau iš viso Teisingumo Teismo išaiškinimo konteksto galima būtų manyti, jog ETT atsakymas šiuo klausimu būtų teigiamas. Kai kurie autoriai tiki, jog toks valstybės atsakomybės konstatavimas gali būti traktuojamas kaip netiesioginis spaudimas nacionaliniams teismams, kuo atidžiau apsvarstyti prieš priimant sprendimus nesikreipti į ETT dėl preliminarus nutarimo¹²⁷. Be to, teisė

¹²⁷ Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, No. 31(5). Žr. <http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>

privatiems subjektams reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės narės, kurios teismas nepagrįstai atsisakė pateikti prašymą dėl preliminarus nutarimo ETT, padeda užtikrinti asmenų interesų apsaugą, kai nacionaliniai teismai akivaizdžiai ignoruoja EB teisę ir nesikreipia preliminarus nutarimo.

Pažymėtina, jog ieškinys dėl žalos atlyginimo yra nacionaliniu lygmeniu egzistuojanti galimybė reaguoti į valstybės narės pareigos kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo pažeidimą. Tačiau, kaip jau buvo minėta, ieškinio dėl žalos atlyginimo pareiškimo galimybė yra ribota žalos buvimo faktoriumi ir kitomis ETT sprendime suformuotomis sąlygomis, todėl jei privatus subjektas negalės šių sąlygų įrodyti, jis negalės apginti savo teises, remdamasis šiuo ieškiniu. Be to, reikia pripažinti, jog neegzistuoja nei vienas precedentas, kad galima būtų spręsti, kaip iš tikrųjų pavyktų šią priemonę įgyvendinti praktikoje. Todėl žvelgiant į nacionalinį lygmenį, taip pat negalima teigti, jog privatiems subjektams čia yra užtikrinta efektyvi nacionalinių teismų EB Sutarties 234 str. 3 d. vykdymo kontrolė.

Pastebėtina, jog kai kuriose ES valstybėse egzistuoja teisė privatiems subjektams tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus. Kitaip tariant privatūs subjektai gali paduoti skundą konstituciniam teismui dėl nacionalinio teismo pareigos kreiptis į ETT pažeidimo. Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas savo praktikoje yra pabrėžęs, jog neteisėtas nesikreipimas į ETT preliminarus nutarimo reiškia Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 101 str. 1 d. įtvirtintos „teisės į įstatymų numatytą teisėją“ pažeidimą¹²⁸. Tačiau šis teismas taip pat nurodė, jog EB Sutarties 234 str. 3 d. vykdymo kontrolę vykdys tik reikšmingiausių, „objektyviai savavališkų“ nesikreipimų atveju¹²⁹.

Deja, Lietuvos Respublikoje neegzistuoja privačių subjektų tiesioginio konstitucinio skundo teisė, o jei tokia teisė ir egzistuotų, abejotina, ar ji apimtų tokius atvejus, todėl asmenys, norėdami apskusti paskutinės instancijos teismo sprendimą nesikreipti į ETT preliminarus nutarimo, turi tik dvi galimybes: informuoti Komisiją apie atitinkamą nacionalinio teismo pažeidimą, kad ši pradėtų pažeidimų procedūrą prieš Lietuvą, remdamasi EB Sutarties 226 str., arba paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo nacionaliniame teisme, jei tokia žala buvo iš tikrųjų patirta dėl nacionalinio teismo nesilaikytos pareigos kreiptis į ETT. Abi šios tiek Bendrijos tiek ir

¹²⁸ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 171.

¹²⁹ Ten pat, p. 171.

nacionaliniu lygmeniu egzistuojančios priemonės yra gana ribotos, kadangi asmuo, norėdamas jomis pasinaudoti, kaip jau buvo išaiškinta aukščiau, susidurtų su tam tikromis kliūtėmis.

Kita vertus, jei būtų nustatyta pareiga visiems be išimties valstybių narių teismams, visada, kai tik iškyla EB teisės klausimas, kreiptis į ETT preliminarą nutarimą, bylos šalys galėtų piktnaudžiauti šia procedūra, siekdamos vilkinti procesą, be to ETT būtų užkrautas bylomis. Akivaizdu, jog toks sprendimas nebūtų visiškai racionalus. Jau dabar Teisingumo Teismo pateikti statistiniai duomenys iliustruoja kreipimusi terminų ilgėjimą: per 1992 m. ETT preliminarą nutarimą reikėjo laukti apie 18,8 mėnesio, 1998 m. jau 21,4 mėnesio, o 2003 m. net 25,5 mėnesio¹³⁰. Tobulinant vidaus darbo metodus ir dėl teisėjų padaugėjimo įvykus ES plėtrai, Teismui pavyko 2004 m. sutrumpinti vidutinę nagrinėjimo trukmę 2 mėnesiais (t.y. iki 23,5 mėnesio)¹³¹. 2005 m. prašymai dėl preliminarų nutarimų pateikimo buvo vidutiniškai nagrinėjami 20,4 mėnesio¹³². Nepaisant to, jog prašymų dėl preliminarų nutarimų pateikimo nagrinėjimo terminai pastaraisiais metais šiek tiek sutrumpėjo, vis dėl to pastebėtinai valstybių narių teismų kreipimusi ETT daugėjimas. Teisingumo Teismas 1980 m. gavo 99 preliminarų nutarimų prašymus. Nuo 1990 m. iki 1998 m. jų padaugėjo 85 proc. (1990 m. ir 1998 m. buvo pateikti atitinkamai 141 ir 264 prašymai). 2000 m. buvo priimti netgi 268 preliminarūs nutarimai, 2001 m. – 182, 2002 m. – 241, 2003 m. – 233, 2004 m. – 262, 2005 m. – 254. Ši statistika liudija, kad preliminarūs nutarimai sudaro bene pusę kasmet Teisingumo Teismo priamų sprendimų¹³³. Išsiplėtusioje ir besiplečiančioje ES prašymų dėl preliminarų nutarimų priėmimo daugėjimo perspektyva taip pat yra aiški ir suprantama. Visa tai kelia abejonių dėl preliminarų nutarimų procedūros kaip privačių subjektų interesų gynimo priemonės efektyvumo.

Siekiant sumažinti ETT darbo krūvį 2000 m. Nicos sutartimi buvo įtvirtinta teisė PIT priimti preliminarūs nutarimus ETT Statuto nustatytoje srityse. Deja, šiuo metu preliminarūs nutarimas vis dar išimtinai teikia ETT. Norint, kad PIT įgytų teisę padėti nacionaliniams teismams EB teisės aiškinimo ar galiojimo klausimais, būtina pakeisti ETT Statuto nuostatas,

¹³⁰ Ten pat, p. 98.

¹³¹ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 8.

¹³² Ten pat, p. 8.

¹³³ Jones L. The interaction between national courts and international tribunal: opinions of the Court of the European Union in national courts. New York University Journal of International Law and Politics. 1997, No 275. Žr.

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>

nurodant konkrečias sritis, kuriose PIT turėtų kompetenciją priimti preliminarius nutarimus, o tai kol kas nepadaryta.

Reziumuojant, galima teigti, jog nepaisant to, kad šiuo metu privatūs subjektai negali pakeisti galutinio nacionalinio teismo sprendimo pateikti ETT prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo arba ne, tačiau, jos gali tokį sprendimą inicijuoti ir jei vis dėlto nacionalinis teismas nusprendžia pateikti tokį prašymą, kai kuriose valstybėse narėse bylos šalių vaidmuo ruošiant klausimus, kurie bus pateikti Teisingumo Teismui yra pakankamai didelis. Tai yra naudinga bylos šalims, kadangi tokiu būdu yra užtikrinama, jog klausimai pateikti ETT atitiks tikruosius jų interesus ir jų lūkesčiai laukiant preliminarus nutarimo bus dažniau patenkinti. EB Teisingumo Teismo teisėjas prof. habil. dr. Pranas Kūris viename iš savo straipsnių yra pabrėžęs, jog prejudicinio proceso Teisingumo Teisme ir jo pasėkoje priimto prejudicinio sprendimo reikšmė nacionaliniame teisme nagrinėjamai pagrindinei bylai labai priklauso nuo prejudiciniame prašyme išdėstytų klausimų formuluotės tikslumo ir pagrįstumo¹³⁴. Nacionalinio teismo *ex officio* formuluojami paklausimai Teismui ne visada gali atspindėti tas EB teisės normas, kurias pagrindinės bylos šalys nori, kad ETT išaiškintų ar pasisakytų dėl jų galiojimo. Dėl šios priežasties yra labai svarbu užtikrinti, kad nacionaliniai teismai, sprenddami klausimus dėl kreipimosi į ETT tikslumo ir pateikiamų paklausimų formuluotės atsižvelgtų į bylos šalių nuomonę. Tik tokiu atveju Teismo pateikti preliminarūs nutarimai gali padėti apginti tas teises, kurias bylos šalys iš tikrųjų siekia apginti. Netgi pats Teisingumo Teismas pripažįsta, jog visais atvejais teisingumo vykdymas bus efektyviausias, kad prieš pateikiant prašymą dėl preliminarus nutarimo bus išklaustytos bylos šalys¹³⁵. Tačiau pastebėtina, jog ES valstybių narių praktika šiuo klausimu nėra vieninga. Iš ETT paruoštos Ataskaitos¹³⁶ matyti, jog Airijoje, Anglijoje, Velse, Škotijoje ir Danijoje šalių vaidmuo formuluojant prašymą dėl preliminarus nutarimo priėmimo

¹³⁴ Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. Jurisprudencija, 2006, 6(84), p. 9.

¹³⁵ Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 326.

¹³⁶ 2002 metais gegužės mėnesį Helsinkyje įvyko Valstybių tarybų ir aukščiausiųjų Europos Sąjungos administracinių teisminių institucijų asociacijos 18 seminaras tema „Kreipimasis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo“. Šiame seminare dalyvaujantys teismų atstovai iš visų tuo metu dar penkiolikos valstybių narių, norėdami pasiruošti diskusijoms šia tema, parengė nacionalines ataskaitas. Tuo tarpu ETT nacionalinių ataskaitų pagrindu parengė bendrąją Ataskaitą (toliau vadinama Ataskaita), kurioje yra daug praktinės informacijos iš 15 valstybių patirties taikant kreipimosi dėl preliminarus nutarimo institutą. Analizuojant ETT paruoštą Ataskaitą, galima susidaryti vaizdą kaip skirtingose valstybėse narėse privatūs subjektai gali netiesiogiai ginti savo interesus preliminarus kreipimosi pagalba. Ataskaitą lietuvių kalba galima rasti vadovėlyje Procesas ETT, p. 292-357.

yra itin reikšmingas, kadangi šiose šalyse teismo funkcija dažniausiai yra tik suinteresuotų šalių pasiekto susitarimo tvirtinimas. Italijoje taip pat galioja absoliuti pareiga teismui, prieš priimant sprendimą kreiptis į ETT, išklausti šalių nuomonę. Šalių nuomonė dėl kreipimosi būtinybės ir klausimų formuluotės taip pat išklausoma Nyderlanduose, Liuksemburge, Ispanijoje, Portugalijoje bei Švedijoje. Tuo tarpu Austrijoje iš viso nėra numatyta pareigos išklausti šalių nuomonę nei dėl kreipimosi būtinybės, nei dėl pateikiamų klausimų formuluotės. Vokietijoje, Prancūzijoje ir Graikijoje šalys gali siūlyti kreiptis į ETT bei teikti pasiūlymus dėl klausimų formulavimo, tačiau jų nuomonė nėra reikšminga, kadangi galutinį sprendimą vis viena priima teismas. Tuo tarpu Suomijoje ir Belgijoje suinteresuotos šalys yra išklausomos dėl kreipimosi teikimo, bet ne dėl klausimų formuluotės.

Šie duomenys patvirtina, jog daugelyje ES valstybių narių privatūs subjektai, kurie yra bylos šalys, gali įtakoti tiek preliminarių nutarimų procedūros taikymą, tiek ir šios procedūros turinį, t.y. tai, kokias EB teisės normas ETT galimai bus įpareigotas išaiškinti. Natūralu, jog tokiu būdu sudaromos galimybės privatiems asmenims būti išklaustytiems ETT, kas gali užtikrinti, jog jų teisėti lūkesčiai bus dažniau patenkinti.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, būtina išskirti ir sistemiškai pristatyti pagrindines šio magistro darbo išvadas:

1. EB Sutarties 234 straipsnyje numatytas specialus ETT ir nacionalinių teismų, kurie yra EB teisę taikantys teismai, bendradarbiavimo mechanizmas tradiciškai buvo suformuotas siekiant išvengti skirtingo EB teisės aiškinimo ir nevienodo jos taikymo atskirose ES valstybėse narėse, kurių gali lemti skirtingos teisinės tradicijos, teisinės kultūros ar kiti nacionaliniai ypatumai. Tačiau pastebėtina, kad per šio unikalaus mechanizmo sėkmingus funkcionavimo dešimtmečius, jo paskirtis prasiplėtė. Akivaizdu, kad preliminarių nutarimų procedūros neatsiejama dalimi tapo asmens teisių apsauga.
2. Tai, kad preliminarių nutarimų procedūra prisideda prie asmens teisių apsaugos gali patvirtinti ne tik preliminariuose nutarimuose išvystyti fundamentalūs EB teisės principai: EB teisės viršenybė, jos tiesioginis ir netiesioginis veikimas, valstybės atsakomybė ir pareiga užtikrinti efektyvią ES teisės asmenims suteikiamų teisių apsaugą, veiksmingos teisinės gynybos (iš ES teisės išplaukiančių teisių) principas ir kt.
3. Preliminaraus nutarimo priėmimo procesą Teisingumo Teisme reglamentuojančios teisės normos, įtvirtintos Protokole dėl ETT Statuto ir ETT Procedūros reglamente, suteikia bylos šalims tokias pačias teises kaip ir valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms bendradarbiauti tiesiogiai su Teisingumo Teismu, kai yra nagrinėjamas nacionalinio teismo prašymas dėl preliminaraus nutarimo pateikimo. Tai, kad Teismas atsižvelgia į bylos šalių interesus bei nuomonę, kai yra nagrinėjamas atitinkamas nacionalinio teismo prašymas dėl preliminaraus nutarimo, tik patvirtina, kad EB Sutarties 234 str. pagrindu yra ginamos privačių subjektų teisės ir teisėti interesai.
4. Privačių subjektų teisių apsauga su preliminaraus nutarimo pagalba pasireiškia keliais aspektais:
 - 1) EB Sutarties 234 str. įtvirtinta procedūra privačiam subjektui suteikia iš esmės vienintelę galimybę imtis kokių nors veiksmų prieš EB Sutartį pažeidžiančius valstybės narės teisės aktus, kurie sukelia neigiamas pasekmes jo/jos atžvilgiu.

Tiek ETT, aiškindamas EB teisę, tiek ir nacionaliniai teismai, taikdami atitinkamas šios teisės nuostatas neišvengiamai susiduria su situacijomis, kai viena ar kita nacionalinė teisės norma jiems atrodo prieštaraujanti EB teisei ir taip pažeidžianti privačių subjektų interesus. Nacionalinis teismas, susidūręs su tokia situacija gali priimti paprastą sprendimą – kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, formuluojant klausimus taip, kad rastų sau tinkamą atsakymą. Nors ETT nėra įgaliotas spręsti nacionalinės teisės suderinamumo su EB teise klausimo, tačiau jis gali besikreipiančiam nacionaliniam teismui pateikti reikiamas gaires, leidžiančias pačiam nuspręsti apie nacionalinės teisės normos atitiktį EB teisei. Gavęs preliminariame nutarime pateiktus EB teisės normos išaiškinimą, nacionalinis teismas gali konstatuoti, jog vidaus teisės norma, kuria pažeidžiamos atitinkamos privačių subjektų teisės, prieštarauja EB teisei. Atitinkamai, tai suteikia nacionaliniams teismams teisę, remiantis EB teisės viršenybės principu, netaikyti EB teisei prieštaraujančio nacionalinio teisės akto. Kadangi asmenys neturi teisės ginčyti nacionalinės teisės aktų tiesiogiai Teisingumo Teisme, dėl šios priežasties kreipimasis į ETT per EB Sutarties 234 str. ir yra laikomas vienintele galimybe privatiems subjektams kvestionuoti valstybės narės teisės aktų, prieštaraujančių EB teisei ir tokiu būdu pažeidžiančių jų teises, galiojimą. Be to, svarbu yra ir tai, jog Teisingumo Teismo pateiktas preliminarus nutarimas dėl EB teisės išaiškinimo konkrečioje byloje gali lemti tai, jog bus peržiūrėtos nacionalinės teisės normos, arba jos bus pradėtos aiškinti taip pat, kaip ir panašios EB teisės normos.

- 2) Preliminarių nutarimų procedūros pagalba fiziniai ir juridiniai asmenys gali netiesiogiai vykdyti norminių EB teisės aktų, kurie pažeidžia jų teises, teisėtumo kontrolę. Nors EB teisminės gynybos sistema suteikia galimybę fiziniams ir juridiniams asmenims EB teismuose ginčyti šiuos asmenis tiesiogiai ir konkrečiai liečiančius EB teisės aktus (pvz. sprendimus) pareiškiant ieškinius pagal EB Sutarties 230 str. 4 d., deja, privatiems subjektams iš esmės nesuteikta teisė tiesiogiai reikšti ieškinius dėl norminių EB teisės aktų panaikinimo. Tačiau, tai jie turi galimybę padaryti netiesiogiai EB Sutarties 234 str. pagrindu, kuris suteikia teisę privatiems subjektams nacionaliniuose teismuose pagal vidaus teisės

nuostatas ginčyti nacionalines EB teisės įgyvendinimo priemonės, o nacionaliniai teismai savo ruožtu turi įgaliojimus kreiptis į ETT, pateikdami klausimą dėl EB teisės normos, buvusios pagrindu nacionaliniam teisės aktui priimti, galiojimo. Nagrinėdamas tokį paklausimą ETT pagal EB Sutarties 234 str. turi patikrinti Bendrijos institucijų ir ECB teisės aktų teisėtumą ir, nustatęs, kad EB teisės norma prieštarauja aukštesnės teisinės galios teisės aktui (pirminei teisei), konstatuoti tokios normos negaliojimą. Tokiu būdu yra užtikrinama privačių subjektų interesų, kuriuos pažeidžia EB institucijų neteisėtas elgesys, gynyba.

5. ETT priimtas preliminarus nutarimas sukelia teisinės pasekmės ir įgyja prejudicinę reikšmę ne tik pagrindinę bylą nagrinėjusiam nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi dėl šio preliminarus nutarimo, bet taip pat ir kitiems teismams, kurie nagrinės panašaus pobūdžio bylas ateityje. Be to, preliminarūs nutarimai tiek dėl atitinkamos EB teisės normos išaiškinimo tiek ir dėl jos galiojimo turi būti taikomi ir tam laiko tarpui, kuris buvo nuo šios teisės normos priėmimo momento iki atitinkamo preliminarus nutarimo priėmimo momento. Tai reiškia, kad Teismo priimtas preliminarus nutarimas galės pasitarnauti ne tik tos bylos, kurioje jis buvo pateiktas, šalims, bet juo galės remtis ir kiti asmenys, kaip reikšmingu precedentu, ateityje kilusiems teisiniams santykiams teisingai išspręsti bei tie privatūs subjektai, kurių teisės analogiškai buvo pažeistos konkrečiu valstybės narės ar Bendrijos institucijų elgesiu praeityje, t.y. dar prieš tai, kai buvo priimtas atitinkamas preliminarus nutarimas.
6. Vienas iš pagrindinių argumentų, dėl ko nevertėtų suabsoliutinti preliminarus nutarimo reikšmės privačių subjektų teisių apsaugai yra tai, jog valstybės narės teisme nagrinėjamos bylos šalims nėra suteikta jokia formali galimybė reikalauti ar drausti, kad nacionalinis teisėjas pateiktų prašymą ETT dėl preliminarus nutarimo priėmimo. Teisingumo Teismo praktika suteikia nacionaliniams teismams didelę laisvę, vertinant prašymo dėl preliminarus nutarimo pateikimo ETT tikslingumo klausimą. Tačiau, nepaisant to, jog nacionalinių teismų nepriklausomumas sprendžiant, ar būtina kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo, yra nekvestionuojamas, valstybių narių praktika iliustruoja, jog neretai būtent bylos šalių prašymų pagrindu, yra nutariama kreiptis į ETT.

7. Išimtinė valstybių narių teismų diskrecija pateikti prašymus dėl preliminarių nutarimų priėmimo ETT yra prielaida galimam piktnaudžiavimui preliminarių nutarimų procedūra. Nepagrįstas nacionalinio teismo sprendimas kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo tai vienas iš būdų vilkinti bylos nagrinėjimą, kas gali iš esmės pažeisti ne tik fundamentalų proceso ekonomiškumo principą, bet ir bylos šalių interesus. Kita vertus, nepagrįstas nacionalinio teismo atsisakymas pateikti prašymą dėl preliminaraus nutarimo priėmimo ETT gali pakenkti bylos šalims, kai jos ginčydamos atitinkamą valstybės narės neteisėtą elgesį nacionaliniame teisme, remiasi EB teisės normomis, neturėdamos jokio autoritetingo tų teisės normų išaiškinimo. Neretai būtent preliminarus nutarimas padeda privatiems asmenims apginti savo interesus, kurie galėtų likti neapginti remiantis vien nacionaline teise. Todėl yra labai svarbu užtikrinti, kad valstybių narių teismai, sprenddami bylas, kuriose asmenys remiasi EB teisės normomis, neignoruočiau EB teisės ir pateiktų ETT prašymus dėl preliminarių nutarimų priėmimo, kuomet kompetentingi Teisingumo Teismo EB teisės išaiškinimai iš tiesų yra būtini, norint priimti sprendimus bylose. EB teisės vienodam taikymui ir aiškinimui, o kartu ir privačių subjektų teisių apsaugai didelio pavojaus nekelia skirtingas EB teisės aiškinimas ir galiojimo vertinimas ne paskutinės instancijos valstybių narių teismuose, kuris gali atsirasti šiems teismams nepagrįstai atsisakius pateikti prašymus dėl preliminarių nutarimų priėmimo ETT, nes dar išlieka galimybė skųsti šių teismų sprendimus aukštesnėms nacionalinėms teisminėms instancijoms ir tuomet kreiptis į ETT. Tačiau valstybių narių paskutinės instancijos teismų *ex officio* priimti sprendimai dėl atitinkamo EB teisės akto išaiškinimo ar galiojimo gali turėti lemiamos įtakos tiek EB teisės sistemos vienovei tiek ir privačių subjektų interesams, kadangi šių teismų sprendimai veikia ne tik *inter partes*, bet jais taip pat formuojama vieninga teismų praktika. Dėl šios priežasties yra ypatingai svarbu užtikrinti valstybių narių paskutinės instancijos teismų pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo tinkamą laikymąsi ir suteikti privatiems subjektams galimybes kontroliuoti atitinkamus šių teismų sprendimus, užkertant kelią galimiems neteisėtiems EB Sutarties 234 str. 3 d. pažeidimams.

SANTRAUKA

ES leido privatiems subjektams teisminėmis gynybos priemonėmis, tiek tiesiogiai ETT, tiek netiesiogiai per preliminarų nutarimo procedūrą, ginti savo teises, kurias jiems suteikia EB teisė, todėl jie, kai tik to prireikia, neturėtų vengti pasinaudoti šia privilegija. Dėl šios priežasties, šio magistro darbo tikslas yra padėti asmenims geriau suvokti preliminarų nutarimų procedūros esmę ir atkreipti jų dėmesį į tai, jog jie, būdami bylos šalimis EB Sutarties 234 str. pagalba gali daryti įtaką nacionalinio teismo sprendimui, kadangi prašymas dėl preliminarų nutarimo pateikimo – tai ne tik būdas užtikrinti vienodą EB teisės aiškinimą ir taikymą valstybėse narėse, bet kartu tai ir netiesioginė galimybė privatiems subjektams patekti į ETT, siekiant apginti savo pažeistas teises.

Taigi, šiame darbe trumpai apibūdinus pačią preliminarų nutarimų procedūrą, didžiausias dėmesys skiriamas vienai iš svarbiausių šios procedūros funkcijų – asmens teisių apsaugai. Siekiant geriau atskleisti preliminarų nutarimo reikšmę privačių subjektų interesų užtikrinimo srityje, darbe pateikiamos reikšmingos naujausios ETT bylos bei duomenys apie valstybių narių praktiką taikant EB Sutarties 234 str.

Preliminarų nutarimų procedūros palyginimas su kitomis EB Sutartyje įtvirtintomis teisminėmis gynybos priemonėmis leis suprasti, kodėl preliminarūs nutarimai yra laikomi viena iš galimybių, o neretai ir vienintele asmenims apginti savo pažeistas teises.

Nacionaliniai teismai per preliminarų nutarimų procedūrą vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant privačių subjektų interesų apsaugą. Šis preliminarų nutarimo pagrindu atsirandantis ETT ir nacionalinių teismų sąveikos mechanizmas lemia, kad iš tikrųjų tiesioginė asmens teisių apsauga yra atliekama nacionaliniame teisme, kartu Teisingumo Teismui atliekant netiesioginį vaidmenį. Todėl šiame darbe taip pat analizuojami būdai, kaip privatūs subjektai gali užtikrinti valstybių narių teismų tinkamą EB Sutarties 234 str. įtvirtintų įsipareigojimų laikymąsi.

SUMMARY

European Union allow private persons, by means of judicial protection measures, to defend their rights, which they derive from EC law, directly before the European Court of Justice (i.e. ECJ) as well as indirectly through the preliminary reference procedure; therefore, these persons should take advantage of such privilege, whenever they need that. Accordingly, one of the main objectives of this master thesis is to help individuals to perceive in a better way a core nature of the preliminary rulings procedure and call their attention to the fact, that they, being parties at particular case, pending before a national court, have a possibility through the Art. 234 of EC Treaty to influence the decision of the national judge. This is because, the preliminary reference is not any longer only a mean of ensuring uniform interpretation and application of EC law throughout the Member States, but also it is an indirect opportunity for private persons to access the European courts for protecting their rights.

Thus, after shortly describing the main points of the preliminary reference mechanism, the greatest attention in this thesis is paid to one of the most important functions of this procedure – protection of the rights of persons. In order to reveal more clearly a significance of the preliminary ruling in the context of securing the interests of private persons, this thesis contains important up to date ECJ cases and data about the practice of the Member States, while applying Art. 234 of EC Treaty.

Comparison of the preliminary reference procedure with other judicial protection remedies, stipulated in the EC Treaty, will contribute to understanding why preliminary rulings are considered of being one of possibilities and usually the only one for private persons to defend their rights, which were unlawfully violated.

National courts through the preliminary reference procedure play a major role in protecting the interests of private persons. This mechanism of interplay, which occurs between EJC and the Member States' courts on the ground of preliminary reference, means that in fact the direct protection of private persons' interests is executed at the national court, performing the ECJ an indirect role together. Therefore, this master thesis analysis as well the capabilities of private persons to ensure the proper compliance of obligations under Art. 234 of EC Treaty by the courts of Member States.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=229734&p_query=&p_tr2=
2. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo statutas:
<http://www.curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/statut.pdf>
3. ETT Procedūros Reglamentas:
<http://www.curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/txt5.pdf>
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymas:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=284278&p_query=&p_tr2=
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=289892&p_query=&p_tr2=
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=284330&p_query=&p_tr2=
7. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=289451&p_query=&p_tr2=
8. Nicos Sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus:
http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf

Teisminė praktika

1. ETT sprendimas byloje C-43/75, Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, [1976], ECR 00455;
2. ETT sprendimas byloje C-186/87, Ian William Cowan v. Trésor public, [1989], ECR 195;
3. ETT sprendimas byloje C-106/89, Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA, [1990], ECR I-04135;
4. ETT sprendimas byloje C-213/89, The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others, [1990], ECR I-02433;
5. ETT sprendimas byloje C-6/90 and C-9/90, Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v. Italian Republic, [1991], ECR I-05357;
6. ETT sprendimas byloje C-46/93 and C-48/93, Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others, [1996], ECR I-01029;
7. ETT byla C-137/94 The Queen v. Secretary of State for Health, ex parte Richardson, [1995], 3 CMLR 376;
8. ETT sprendimas byloje C-453/99, Courage Ltd v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage Ltd and Others, [2001], ECR I-06297;
9. ETT sprendimas byloje C-453/00, Kühne & Heitz (Rec. 2004, p. I-837);
10. ETT sprendimas byloje C-224/01, Gerhard Köbler v. Republik Österreich, [2003], ECR I-10239;
11. ETT sprendimas byloje C-476/01 Kapper (Rec. 2004, p. I-5205);
12. ETT sprendimas byloje C-263/02, Commission of the European Communities v. Jégo-Quéré & Cie SA, [2004], ECR I-3425;
13. ETT sprendimas byloje C-169/03 Florian W. Wallentin v. Riksskatteverket (Rec. 2004, p. I-6443);
14. ETT sprendimas byloje C-109/04, Karl Robert Kranemann v. Land Nordrhein-Westfalen (Rec. 2005, p. I-2421);
15. ETT sprendimas byloje C-432/05, Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern;
16. ETT sprendimas byloje 25/62, Plaumann & Co. v. Commission, [1963], ECR 95;

17. ETT sprendimas byloje 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, [1963], ECR 00001;
18. ETT sprendimas byloje 28-30/62, Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV and Hoechst-Holland NV v. Nederlandse Belastingadministratie, [1963], ECR 31;
19. ETT sprendimas byloje 6/64, Flaminio Costa v. E.N.E.L, [1964], ECR 00585;
20. ETT sprendimas byloje 44/65, Hessische Knappschaft v. Maison Singer et Fils, [1965], ECR 965;
21. ETT sprendimas byloje 61/65, G. Vaassen-Göbbels (a widow) v. Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf (Rec. 1966, p. 377);
22. ETT sprendimas byloje 33/76, Rewe / Landwirtschaftskammer für das Saarland (Rec. 1976, p. 1989);
23. ETT sprendimas byloje 45/76, Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen, [1976], ECR 2043;
24. ETT sprendimas byloje 52/76, Luigi Benedetti v. Munari F.lli s.a.s. (Rec. 1977, p. 163);
25. ETT sprendimas byloje 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA, [1978], ECR 00629;
26. ETT sprendimas byloje 148/78, Criminal proceedings against Tullio Ratti, [1979], ECR 01629;
27. ETT sprendimas byloje 244/80, Foglia v. Novello II [1981], ECR 3045;
28. ETT sprendimas byloje 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health, [1982], ECR 3415;
29. ETT sprendimas byloje 11/82, A. E. Piraiki-Patraiki v. Commission, [1985], ECR 207;
30. ETT sprendimas byloje 172/82, Syndicat national des fabricants raffineurs d'huile de graissage and others v. Groupement d'interet economique "Inter-Huiles" and others, [1983], ECR 0555;
31. ETT sprendimas byloje 14/83, Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, [1984], ECR 01891;
32. ETT sprendimas byloje 314/85, Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost, [1987], ECR 4199;
33. ETT sprendimas byloje 24/86, Vincent Blaizot v. University of Liège and others, [1988], ECR 379;

34. ETT sprendimas byloje T-177/01, Jégo-Quééré et Cie SA v. Commission of the European Communities, [2002], ECR II-2365;
35. LAT 2000-01-19 nutartis c.b. Firma „Rosete Pidal“ v. Vilniaus apygardos teismas, Nr. 3K-7-19/2000.

Specialioji literatūra

1. Anagnostaras G. Erroneous judgments and the prospect of damages: the scope of the principle of governmental liability for judicial breaches. *European Law Review*. 2006, No. 31(5). West law duomenų bazė:
<http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR>
2. Cairns W. *Introduction to EU Law*. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1997.
3. Craig P. and de Burca G. *EC Law. Text, Cases, and Materials*. United States: Oxford University Press, 1995.
4. Cuthbert M. *EU Law. Second Edition*. London: Sweet & Maxwell, 1997.
5. *Europos Sąjungos Teisės Seminarai*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
6. Katuoka S. Bendrieji Teisės Derinimo su ES Teise Klausimai. *Europos Sąjunga ir Žmogaus Teisės. Jurisprudencija*, 2003, t. 44(36).
7. Gierczyk Y. N. The evolution of the European legal system: the European Court of Justice's role in the harmonization of laws. *ILSA Journal of International and Comparative Law*. 2005, No. 153. West law duomenų bazė:
<http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>
8. Hartley, Trevor C. *EU Law in a Global Context*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2004.
9. Jones L. The interaction between national courts and international tribunal: opinions of the Court of the European Union in national courts. *New York University Journal of International Law and Politics*. 1997, No. 275. West law duomenų bazė:
<http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>

10. Koch C. Locus standi of private applicants under the EU Constitution: preserving gaps in the protection of individuals' right to an effective remedy. *European Law Review*. 2005, No. 30(4). West law duomenų bazė:
http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=_top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR
11. Kūris P. Prejudicinio Sprendimo Procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006, 6(84).
12. Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
13. Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*. 2005/4.
14. Ragolle F. Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent evolutions. *European Law Review*. 2003, No. 28(1). West law duomenų bazė:
http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=_top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR
15. Reich N. Judicial Protection in the EU. *Jurisprudencija*. 2004, t. 58(50).
16. Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Member States. *Jurisprudencija*, 2005, t. 72(64).
17. Tatham A. Europos Sąjungos Teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.
18. Tridimas G., Tridimas T. National courts and the European Court of Justice: a public choice analysis of the preliminary reference procedure. *International Review of Law and Economics*, Volume 24, Issue 2, June 2004. West law duomenų bazė:
http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intmaz2-000&rs=WLIN7.02&fn=_top&sv=Split&db=JLR&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational
19. Vogt M. Indirect judicial protection in the EC law – the case of the plea of illegality. *European Law Review*. 2006, No. 31(3). West law duomenų bazė:
http://international.westlaw.com/search/default.wl?fn=_top&rs=WLIN7.02&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intmaz2-000&sv=Split&DB=EURLR
20. Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. US: Oxford University Press, 2000.